

Székely értelmiségiek a „virágzó” román diktatúra idején a Securitate görbe tükrében

Molnár János

Kovászna tízezer lelkes település Romániában, Székelyföldön, az ún. Kárpát-kanyarban, az egykori Orbai-szék központja, 1876-tól járási székhely, 1952-től város. A székely kisvárosok közül az egyetlen, ahol már Trianon előtt is jelentős román kisebbség élt. A történet idején kb. a lakosság egyharmada román, főleg a Vajnafalva nevű településrészen. Igazi fejlődése az 1960-ban alapított, ezerágyas „szívkórház” létrejöttének köszönhető. A szív- és érrendszeri zavarok kezelésére ugyanis egyedülálló perspektíva nyílt a mofettáknak nevezett gázfürdők régóta ismert jótékony hatásának a modern gyógyászatba való bevezetésével. A szívkórház, legendás igazgatójának, dr. Benedek Gézának¹ a vezetésével országos hírnévre és hatáskörre tett szert, a bukaresti pártvezetés is szívesen gyógyult az intézményben. Az erdélyi magyar elit pedig előszeretettel kezelte magát a neves orvossal. Egyébként az egészségügyön, gyógyászati turizmuson kívül csak egy fűrészáru-gyár kínált helyben megélhetést a tradicionális földművelés és állattartás mellett. A gyógyászati turizmus fokozatos fejlődésével új szállodákat építettek, amelyek szintén munkalehetőséget kínáltak. Az oktatás a helyi általános iskolában és líceumban zajlott, amelynek két legnevesebb tanára Fábíán Ernő² és Gazda József.³ A megyésítéskor a városhoz csatolták Csomakőröst, Kőrösi Csoma Sándor szülőfaluját. A közeli Tündérvölgy és Komandó a magyarországi Erdély-rajongókat is vonzották, akik egyre nagyobb számban keresték fel a települést, ahogy az innen külföldre el-

---

¹ Benedek Géza (Kisbacon, 1916 – Kovászna, 2010) szívgyógyász, orvosi szakíró. A székelyföldi borvizek és gázfürdők gyógyászati jelentősége és hatásmódja foglalkoztatja, különös tekintettel a szív- és érrendszeri betegségekre. Részt vett a város fejlesztési terveinek kidolgozásában. A jelenleg is működő egészségügyi rehabilitációs központ az ő nevét viseli. (Az életrajzi adatok forrásai: Wikipédia. A szabad enciklopédia. Online: hu.wikipedia.org – 2017. október; Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. I-IV. köt. Bukarest, 1981.; VINCZE GÁBOR: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája, 1944–1989. Bp.–Szeged, 1994. (Kisebbségi adattár.) Online: vincze.adatbank.transindex.ro – 2017. június. (továbbiakban: VINCZE, 1994.) Az egyéb forrásokat külön jelölöm.

² Fábíán Ernő (Kovászna, 1934 – Kovászna, 2001) történelem-filozófia szakos tanár, filozófiai író. Számos írásában a kisebbségi tudat kérdésével, az értelmiségi lét értelmével foglalkozott. 1984-ben egy már megjelent könyvét kivonták a terjesztésből, sem tőle, sem róla nem közöltek semmit. A rendszerváltás utáni politikai-kulturális életbe bekapcsolódott, bár 1996-os megbetegedését követően egyre kevésbé tudott alkotómunkát végezni. Az állambiztonság az orvos rossz szellemének tekintette Fábíánt.

³ Gazda József (Kézdivásárhely, 1936 –) magyar nyelv- és irodalomszakos tanár, művészeti író. 1964 óta tanít a kovásznai líceumban. Iskolai színjátszócsoportot szervezett, amellyel évente előadtak egy darabot. Számos erdélyi képzőművész monográfiájának szerzője. Felesége, Olosz Ella textilművész (Keresztvár, 1937 – Kovászna, 1993) révén élő kapcsolatban állt a kortárs művészettel.

származottak is. Két református gyülekezet és templom, egy katolikus plébánia és egy ortodox templom biztosította a polgárok vallási igényeit. (Ma már három ortodox templom is található.)

Ebbe a kisvárosba érkezett 1973-ban az a nőgyógyász, aki széleskörű, belföldi és magyarországi kulturális és egyházi kapcsolatai, illetve a magyar kisebbség önvédelmével foglalkozó nyilvános kijelentései miatt került a román politikai rendőrség figyelmének központjába.⁴ A Kovásznához közeli Haraly faluban született, a sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégiumban érettségizett. Orvosi tanulmányait Marosvásárhelyen végezte. Belépett a Kommunista Ifjak Szövetségébe, majd a kommunista pártba. Maroshévízre helyezik körorvosnak, tehát megmaradhat a valamelyest különálló státussal rendelkező Maros-Magyar Autonóm Tartományban.⁵ Románia új területi felosztásakor, 1968-ban került vissza szülőföldjére, jelesül Kézdivásárhelyre. Ahogy a megye többsége, azt hitte, a 85 %-ban magyar etnikumú megye megalakítása új fejlődés kezdete. A megye első titkárának, Király Károlynak⁶ a lemondása, noha indítéka eredetileg személyes jellegű (válókeresetet indított felesége ellen⁷), azáltal, hogy az RKP KB-hez intézett kritikus levéllel is aláírtasította, egyfajta jelzéseként hatott a székely közvéleményre: bajok vannak. Ennek többé-kevésbé nyilvánosan az értelmiség egy része hangot is adott. Ezt tette az orvos is, amivel magára vonta a román politikai rendőrség figyelmét.

Megfigyelése Illyés Kinga⁸ színésznő marosvásárhelyi lakásában lehallgatott társalgás kapcsán indul el.⁹ Az állambiztonság a „nem megfelelő

⁴ Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (továbbiakban: ACNSAS) Fond Informativ I262770/1–4.

⁵ A Magyar Autonóm Tartomány 1952. szeptember 21-én szovjet nyomásra jött létre, az új, a szovjetek által elismert román alkotmány részeként. A különbség más vegyes lakosságú területekhez viszonyítva annyi, hogy a 75%-ban magyarok lakta területen a magyar is hivatalos nyelvnek számított a román mellett. 1960-ban alkotmánymódosítással a tartomány nevét és közigazgatási határait is megváltoztatták. A névhez hozzátették a Maros toldalékot, a többségében magyarok lakta Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonokat elcsatolták Brassó tartományhoz, a többségében románok lakta Ludas rajont pedig hozzácsatolták, így a magyarok aránya 61 %-ra csökkent. Az 1968-as közigazgatási reformmal megszűnt, helyén alakult Maros, Hargita és Kovászna megye megszüntetve az autonómia látszatát is.

⁶ Király Károly (Dicsőszentmárton, 1930–) romániai magyar politikus, közgazdász. 1950–1965-ig a KISZ aktivistája, majd a MMAT KISZ Bizottságának titkára, 1966 és 1968 közt az RKP KB munkatársa, 1968 és 1972 közt Kovászna megye első titkára. Kritikáját külföldön is nyilvánosságra hozta. Kereste a kapcsolatot a MSZMP vezetőivel, nem fogadták. Lemondását követően több rendben szóvá tette az RKP elnyomó politikáját a romániai magyarság viszonylatában. Különböző gyárak igazgatója, többször megpróbálják meggyilkolni. Részt vett az RMDSZ megalakításában. 1993 után visszavonul a politikai élettől, Magyarországon, Mezőkovácsházán él.

⁷ Burján közt ibolya. In: TÖMÖRY PÉTER: Erdélyi anekdotika. Csíkszereda, 2006. (továbbiakban: TÖMÖRY, 2006.) 118–137. p.

⁸ Illyés Kinga (Bereck, 1940 – Marosvásárhely, 2004) színésznő férje volt akkoriban Vári Attila író. A doktor vele volt barátságban.

dolgozatok” külföldre juttatásának szándékát ragadja ki a szövegből, tartja gyanúsnak. A marosvásárhelyi felügyelőség jelzését a kovásznaiak elég indoknak tekintik, hogy megkérjék az RKP megyei első titkárának jóváhagyását, „tisztázás és ellenőrzés” végett, ugyanis az orvos tagja az RKP-nak és a kórházi szakszervezet elnöke. Megfigyelésének eredménye a „Copilul” („A gyermek”) fedőnéven nyitott nyomozati dosszié, amely négy kötetbe osztva, 1188 lapon követi figyelemmel az életét 1973-tól 1984-es disszidálásáig. (A történet bizarr bája, hogy a kovásznai állásba elődje disszidálása nyomán kerül.) Az anyag első kötete akcióterveket, elemzéseket, a család bel- és külföldi levelezésének román fordítását és informátori feljegyzéseket tartalmaz. A másik három lehallgatási feljegyzéseket, többnyire román fordításban, de vannak magyarul fennmaradt hangszalag leiratok is. (A dolgozatban közölt idézetek az eredeti román szöveg magyar fordításai.) Az állambiztonság információinak többségét, ahogy a fennmaradt források mennyiségi aránya is érzékelteti, a lehallgatásokból szerzi. Mind a kézdivásárhelyi, mind a kovásznai szolgálati lakást bemikrofonozták, majd saját építésű új házába is telepítenek lehallgatót, mielőtt még beköltözne.¹⁰ A levéllenőrzés alapján pedig külföldiek megjelenésének idejét, helyét tudják meg, így felkészülhetnek megfigyelésükre.

1973. október 15-én a 119/1968-as párthatározat¹¹ alapján készül el az intézkedési terv, Finta László¹² százados „műve”. Az eredeti ok kibővül „nacionalista-irredenta megnyilvánulásokkal”, amelyeket író-olvasó találkozókön fejtett ki. A „Joó” fn. ügynököt akarják ráállítani, aki orvoskollégája, de az ügynök, „nem tud behatolni az orvos klandesztinitásába”. Törté-

⁹ ACNSAS FI 262770/1/260–270. A lehallgatás kelte: 1973. május 28. A beszélgetés résztvevői Ilyés Kinga, Vári Attila, Hodos László, dr. Márkó Imre és Dr. Szurkos István.

¹⁰ Jelentés javaslattal „Copilul” házába titkos behatolásra. Jóváhagyva. „TO beépítése céljából be kell hatolni titkosan COPILUL új lakásába, amely jelenleg üres. Az ingatlan a Vilelor 14/A sz. alatt található, egyik szomszédja Oltean Gheorghe, a másik Deák Tibor. F.é. június 26/27-re virradó éjszakára javasoljuk a behatolást, amit belülről Vulpe Marian százados és Popescu Constantin őrmester, míg kívülről és a régi lakásnál Sorbán Zoltán őrnagy és Popa Gheorghe százados biztosít, akiknél (kiolv) lesz. (feltehetően rádió adó-vevő). A behatolás oldalról fog történni, ahol nevezett Olteanu Gheorghe gyümölcsöse fekszik, vagy előlről, ahol szintén garantált a titkosság, mert az utcán nincs közlekedés. Az akciót Cerghizan Stefan alezredes, az I. üo. főnöke vezeti. Sorbán Zoltán őrnagy, operatív tiszt.” – ACNSAS FI 262770/1/52.

¹¹ Feltehetően a határozat 4. pontjára utalnak, ami többek közt a következőt tartalmazza: „Amikor az állambiztonsági szerveket és a milíciát értesítik egyes párttagok, az államhatalom egyes választott káderei, társadalmi és tömegszervezetek vezetői, vagy a pártnomenklatúra tisztségviselőinek az állambiztonságot veszélyeztető cselekményeiről vagy egyéb bűncselekményről, azonnal a pártszervek tudomására kell hozni. Ezek a szervek [...] elrendelik, ha szükséges a nyomozást. Az információk nyomozást esetenként jóváhagyja a megyei, municípiumi, városi első titkár [...] az RKP KB állandó Elnöksége [...] Sürgős esetekben, vagy az RKP KB Titkárságának nomenklaturája esetén az RKP KB főtitkára.” ACNSAS honlapja, online: www.cnsas.ro – 2017. március.

¹² Finta László (Kézdiálmás, 1931 – Kézdivásárhely, 2011) belügyi tiszt, 1959-ben Brassó Tartományban kezdte pályafutását, 1982. június 15-én helyezték tartalékbá alezredesként. Végig Kézdivásárhelyen élt. ACNSAS honlapja, online: www.cnsas.ro – 2017. július.

nik, hogy 1973 nyarán Komáromi Mihály¹³ kovásznai nőgyógyász az NSZK-ba disszidál, és helyébe a „Copilul” fedőnéven nyomozott orvos kerül. Ő gyávanak minősíti elődjét, aki elmenekült a nehézségek elől. „Copilul” elégedetlen, hogy nem kap lakást, Kézdivásárhelyről kell ingáznia. Míndzt a „Szántó” fn. informátortól tudja az állambiztonság, aki foglalkozására nézve nőgyógyász, Szurkos idősebb felettese, Szabó Jenő. Dr. Szurkos ekkor 36 éves, doktorálni készül, majd törekvése sikerül: ő az egyetlen doktórátussal rendelkező nőgyógyász a megyében, hangoztatja sokszor, a különféle multságokon, többnyire illuminált állapotban. A doktorálással kapcsolatos lehallgatott nyilatkozatai egyértelművé teszik, hogy a tudományos fokozat megszerzése a román kommunizmusban pártengedélyhez volt kötve, mind a jelentkezést, mind a védést a megyei pártvezetés és állambiztonság támogatta vagy akadályozta, illetve hagyta jóvá.

A bűnlajstrom része a megyésítéskor alapított magyar napilap szerkesztőivel, illetve azok ismeretségi körével kialakult barátság. A Securitate úgy tudja, velük öccsén keresztül került kapcsolatba, aki egy ideig a szerkesztőség tagja volt. Ezek közül többekről is vezetnek nyomozati vagy felügyeleti dossziét. Közülük leggyakrabban Farkas Árpád¹⁴ látogatja az orvost, de más városok írói, szerkesztői is szívesen időznek nála: a kolozsvári Kányádi Sándor¹⁵ és Kádár János,¹⁶ a marosvásárhelyi Vári Attila,¹⁷ a bukaresti Huszár Sándor.¹⁸ Szintén rossz szemmel nézik a szegedi *Tiszatáj*¹⁹ két

¹³ Komáromi (Komáromy) Mihály nőgyógyász, úgy tűnik, a kulturális élet képviselőivel tartott kapcsolatában is elődje volt Szurkos Istvánnak. Ilia Mihály szerint bohém, kultúraszerető, jól éneklő és szavaló férfi volt. 1986-ban meghalt. Vö. ILIA MIHÁLY: Egy régi jelentés elé néhány szó. In: *Bárka*, 2011. 6. sz. 80–87. p. Online: www.barkaonline.hu – 2017. július. (továbbiakban: ILIA, 2011.); ill.: TÖMÖRY, 2006. 97–101. p.

¹⁴ Farkas Árpád (Siménfalva, 1944 –) Sepsiszentgyörgyön élő költő, az ún. „második Forrás-nemzedék” talán legmarkánsabb képviselője. *Másnapos ének, Jegenyekör, Alagutak a hóban* c. kötetei nemzedéke létélményét fogalmazzák meg. A *Megyei Tükör*, majd az *Igaz Szó* munkatársa, 1993 és 2010 között a *Háromszék* főszerkesztője.

¹⁵ Kányádi Sándor (Nagygalambfalva, 1929 – Budapest, 2018) költő, Kolozsváron, majd Budapesten él. A kolozsvári *Dolgozó Nő* és *Napsugár* folyóiratok munkatársa. A romániai magyar irodalom utazónagyköveteként már a hatvanas években ismertté vált a nyugati magyar emigráció köreiből. 1987-ben kilépett a Román Írószövetségből, mert nem engedték el a rotterdami költői világtalálkozóra. Számos magyar irodalmi díj és állami kitüntetés birtokosa.

¹⁶ Kádár János (Bögözi) (Brassó, 1939 – Budapest, 2011) író, költő a kolozsvári *Igazság* és *Napsugár* munkatársa. A lírai próza mestere. Ifjú korban, börtényi rakodómunkásként szerzett betegsége egész életművére kihatással volt.

¹⁷ Vári Attila (Sáromberke, 1946 –) író, költő, több tanintézményt követően Bukarestben filmrendezői szakot végez, a *Brassói Lapok*, *Megyei Tükör*, *Új Élet* munkatársa, a Román Televízió magyar adásának szerkesztője. 1983-ban áttelepszik Magyarországra a *Magyar Nemzet*, *Film Színház Muzsika* munkatársa, az MTV szerkesztője, kultúrpolitikus, a bukaresti magyar intézet vezetője nyugdíjazásáig.

¹⁸ Huszár Sándor (Kolozsvár, 1929 – Békéscsaba, 2004) munkásíróként indult, novellák, regények, színdarabok szerzője. 1954-ben filozófia szakos tanári diplomát szerzett. A kolozsvári *Utunk* szerkesztője, a kolozsvári színház igazgatója, a bukaresti *A Hét*

szerkesztőjével létrejött kapcsolatot és levelezést. Különösen azt nehezményezik, hogy a külföldi sajtó behozatalát akadályozó intézkedések ellenére ellátják az orvost és rajta keresztül baráti körét „ellenséges olvasmányokkal”.

1975. július 14-én a bukaresti I. Igazgatósággal közösen bűnvádi eljárás tervezetét készítik elő a megyei állambiztonság vezetői. Feltehetően ez egy országos akció része, mert abban az évben több, Erdély különböző vidékein élő kisebbségi vezető értelmiségi ellen is terveznek büntetőeljárást, de végül mindegyiket felfüggesztik. A 11 pontba szedett vád az intézkedési tervben megfogalmazottakra épül. Többlet, hogy a célszemély gúnyolódott a párttagok eskütételének szertartásán Annus József²⁰ *Tiszatáj*-szerkesztő jelenlétében. A csángókérdés tárgyalása népes társaságban, külföldiek részvételével, szintén újabb vádpont. A perbefogás elmaradásának indoka nem derül ki a dossziéból. Mindenesetre az ellene hozott intézkedéseket hatékonynak tekintik. A „Háromszék” fn. ügynök által 1979. január 9-én leadott információs feljegyzés margójára Ștefan Cerghizan őrnagy az I. üo. főnöke azt írja: „COPILUL utóbbi időben tanúsított fejlődése pozitív. Mutassuk be a dossziét elemzésre, megfélelő javaslatokkal a pozitív befolyásolás irányába.”²¹ Ettől kezdve csak elvétele állítanak rá ügynököket. Viszont a „pozitív befolyásolás” beindul, többször „elbeszélgetnek” vele mind a pártvezetők, mind a megyei állambiztonság vezetői. Tulajdonképpen csak az ügyvédje, aki mellékesen ügynök is, kap megbízást, hogy puhatolózzon az orvos szándékai felől.

A külső szemlélő számára az élete sikeres. Ő maga dicsekszik azzal, hogy sok pénze van. 1978-ban villát is építtet, sokat fáradozik egy új kórház létesítésén, amiből végül egy bővítés valósul meg. Valutát vásárol külföldiektől, s a román pénzzel egyházakat segíte. (Persze, a valutaváltás tilos, de elnézik neki.) Többször is kiengedik Magyarországra, részben szakmai, részben turista utakra. Kétszer jár nyugaton. Orvostanhallgató fiának 1981-

---

főszerkesztője, az *Előre* munkatársa. 1987-ben kilépett a Román Írószövetségből. 1989-ben nyugdíjazták, áttelepedett Magyarországra, Szegeden, majd Békéscsabán élt.

¹⁹ A *Tiszatáj* a jelenleg működő magyar irodalmi folyóiratok közt a legidősebb, 1947-ben alapították egyetemi hallgatók, elnevezése Péter László későbbi irodalomtörténész ötlete. 1956-ban és 1986-ban működését felfüggesztették. Az ún. népi-nemzeti vonalat képviselte, összmagyar kitekintést Ilia Mihály főszerkesztősége alatt (1972–1974) kapott.

²⁰ Annus József (Püspöklele, 1940 – Deszk, 2005) író, szerkesztő, politikus. 1972 és 1986 között főszerkesztőhelyettes, 1989 és 1996 között a *Tiszatáj* főszerkesztője. Politikusként az MSZP országgyűlési képviselője (1990–1998). Az 1975. november 11. és 14. közötti Kovászna megyei látogatása kapcsán személyi lapot állítanak ki számára, amelyben kéri nem kívánatos személylé nyilvánítását Romániában. A személyi lap azt jelenti, megfigyelési dossziét is nyitottak számára, ami egyelőre nem ismeretes. 1978 és 1986 között „Csanádi” fedőnéven a III/III. csoportfőnökség ügynökként tartotta nyilván. (Ő maga tagadta érintettségét.) Jelentései a „Subások”gyűjtődossziében találhatók. SZŐNYEI TAMÁS: Titkos írás. 2. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet. Bp., 2012.

²¹ ACNSAS FI 262770/I/161. Az ügynök arról számol be, hogy Szurkos doktor véleménye szerint Románia vezetője nagyon merész magatartást tanúsított a Varsói Szerződés országainak moszkvai találkozásán.

es hirtelen halála után azonban depresszióba esik, alkoholizál, rövidesen a családban, baráti körben felmerül elvonókúrára küldése is. Harmadik nyugati útjáról már nem tér vissza. Hogy mi késztet egy sikeres romániai magyar értelmiségit a disszidálásra, nem ad egyértelmű választ a dosszié. Viszont bizarr képet nyújt arról az életéről, ami csak a Székelyföldön többségben élő magyarságra jellemző.

Az informátorok és célszemélyek jelentéseiből kirajzolódó kép

Incze Lászlót („Vásárhelyi” fedőnevű célszemély), a kézdívásárhelyi múzeum igazgatóját 1975. november 15-én a doktrorról faggatja a politikai rendőrség. Lépcsőházi szomszédja volt:

„Egyszer, amikor Hajdú Győző²² ott [Kézdívásárhelyen] járt, hogy előfizetéseket szerezzen, Szurkos István azt mondta, hogy ha több cikket közölnének a vidék lakosságáról, nem kellene előfizetőket gyűjteni, megrendelnék anélkül is. Egy másik rendezvényre Bodor²³ kolozsvári egyetemi prof. volt meghívva a Körösi Csoma Sándorról írt könyve kapcsán. Ott Székely Zoltán múzeumigazgató is beszélt a zabolai ásatásokról.²⁴ A rendezvény után Incze meghívta kávéra és pálinkára a vendégeket. Ott Szurkos néhány pohár pálinka elfogyasztása után feltette a kérdést, hogy miért csak a régmúlttal foglalkozik a múzeum, miért nem állítanak ki az önálló Erdély, pl. Bethlen Gábor idejéből műtárgyakat? Székely nem bocsátkozott az alkoholos befolyásoltság alatt lévő orvossal vitába, megkerülte a kérdést. Az orvos »felajánlotta, hogy ha szükségem van Magyarországon kiadott könyvekre, folyóiratokra szívesen kölcsönöz.« Jó anyagi helyzetben van [...] ha neves személyiség érkezett Magyarországról az ő vendége volt [...] főleg szépirodalmat olvas, nagyon tájékozott mind a hazai, mind a magyarországi kiadványok terén. Bennem nem bízok, érezhetően fenntartásokkal él irányomban, sosem beszélt nekem a magyar írókkal fenntartott kapcsolatairól.”²⁵

Megfigyelésének első éveiben a rá legtöbbet foglalkoztatott informátor, a „Szántó” fedőnevű orvos. 1973. december 23-án azt jelenti, hogy „Copilul” levelet kapott Komáromy Mihálytól, amiben az olvasható, hogy hagyott egy másik levelet a távozása előtt egy régi iktatókönyvben, a forrás (vagyis „Szántó”) számára. Megkeresték, megtalálták, és abban az állt, hogy kérjen

²² Hajdú Győző (Székelykocsárd, 1929 –) romániai magyar író, a tehetségtelenségét a diktatúra hűséges kiszolgálásával ellensúlyozó irodalmi vezető prototípusa. Megindulásától (1953) a rendszerváltásig az *Igaz Szó* c. Marosvásárhelyen szerkesztett irodalmi folyóirat főszerkesztője. A rendszerváltás után Bukarestbe költözik, és román nacionalista körök támogatják.

²³ Bodor András (Magyarszovát, 1915 – Kolozsvár, 1999) ókortörténészről lehet szó, illetve KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR: *Buddha élete és tanításai* c. kötetének fordításáról, amit a szerző angolul írt.

²⁴ A nevezett múzeumigazgató egy késő Árpád-kori köznépi temetőt tárt fel a zabolai Tatárhalomnak nevezett területen. SZÉKELY ZSOLT: Gondolatok a székely kérdés margójára Székely Zoltán halálának tizedik évfordulójára. In: *Művelődés*, 2011. 6. sz. 12–15. p. Online: www.muvelodes.ro – 2017. június.

²⁵ ACNSAS FI 262770/I/228.

elnézést a nevében a Belügyminisztérium megyei vezetőitől, amiért becsapta őket.²⁶

1974. május 23-án „Szántó” jelenti, hogy „Copilul” azt mondta volna Komáromy Mihályról, hogy nagyon jól érzi magát külföldön. Ő is megpróbál kijutni, de nincs sok reménye, nincsenek olyan magas kapcsolatai, mint elődjének. Komáromy sokat investált az útlevelbe, de végül megkapta. Annak idején megígérte, hogy küld anyagot „Copilul” doktori dolgozatához, ám elfelejtkezett az itthoni barátokról. Tartótiszt (továbbiakban TM) megjegyzése: Az informátor puhatolja ki, mikor szándékszik „Copilul” Sepsiszentgyörgyre költözni, ahol lakást vett.²⁷

1974. november 22-én arról tájékoztatja tartótisztjét, Popa Gheorghe századost,²⁸ hogy „Copilul” fel van háborodva az áruhiányon: így várjuk a kongresszust?²⁹ Biztos, egyetlen küldött sem meri majd felvetni az áruellátás hiányosságait. Tiszt javasolja, és főnökei jóváhagyják, hogy kerüljön bele a Bukarestbe küldendő, havi tájékoztatóba a feljegyzés tartalma.³⁰

1975. május 13-án „Szántó” tudatja a Securitateval, hogy „Copilul” 1975. május 8-án Brassóba utazott Annus József fogadására, aki vonattal érkezett Szegedről. Először Farkas Árpád költőt látogatták meg Sepsiszentgyörgyön. 10-én a doktor kisebbik lányának keresztelőjét rendezték. A keresztelőt Fábíán Ernő tanár lakásán tartották. Arra meghívták a forrást is. Gajdó Zoltán³¹ martonosi római katolikus plébános kifejtette, hogy ő magyar miséket tart a csángóknak, hogy az anyanyelvüket ne felejtsek el. Annus szerint Magyarországon sem lehet olyan kérdésekről publikálni, amelyek Romániát érintik. Szorosabb kapcsolatot kellene létesíteni a magyar és román lapok között, hogy a két nép jobban megismerje egymást. A forrás az orvosi szakirodalmat hiányolja. Szurkos azt javasolja neki, hogy ha megy az NSZK-ba, feltétlenül keresse fel Szőke Jánost³² Stuttgartban. Benedek doktor rajta keresztül szerzett műszereket a szívkörháznak.

²⁶ ACNSAS FI 262770/I/258.

²⁷ ACNSAS FI 262770/I/254. Az orvos sosem költözött Sepsiszentgyörgyre, ottani lakását gyerekei használták, főleg a lánya, középiskolai tanulmányai idején.

²⁸ Popa Gheorghe belügví századosról a CNSAS adatbázisa nem közöl információkat.

²⁹ 1974 novemberében tartották az RKP XI. kongresszusát.

³⁰ ACNSAS FI 262770/I/252.

³¹ Gajdó Zoltán (Kézdiszászfalu, 1940 – Sepsiszentgyörgy, 2013) római katolikus plébános, Gyulafehérváron tanult, Berecken, Baróton káplán, Kézdimartonoson (1966–1976), Nagykaszonban (1976–1983), Négyfalu-Türkösön (1983–2006), Kehidakustányon (2008-ig, Veszprémi egyházmegye) plébános. In memoriam Msgr. Gajdó Zoltán. In: *D.K. József blogja*, 2013. február 13. Online: dkjosef.blogspot.hu – 2017. augusztus.

³² Szőke János SDB (Csorvás, 1927 – Budapest, 2012) nagyváradai és szatmárnémeti kanonok, kolozsmonostori apát 1948-ban tanulni ment Olaszországba. 1956-ban svédországi magyar menekültek lelkesze lett, majd ugyanaz az NSZK-ban. 1970-től foglalkozott karitatív tevékenységgel: az Üldözött Egyházak Segélyszervezete keleti osztályát vezette. Mindszenty érsek halála után (1975) az ő, majd más magyar vértanúk boldoggá avatási procedúrájának vezetője.

1975. május 15-én „Szántó” kiegészítést fűz az előzőkhöz: A keresztlőn részt vett Farkas Árpád, Magyar Lajos újságíró-költő,³³ Gazda József magyar irodalom tanár, Finta Sándor tanító, Incze Sándor kovásznai lelkész³⁴ a feleségeikkel, Annus József a *Tiszatájtól*. „3 óra tájban megjelent Huszár Sándor A Hét főszerkesztője egy másik újságíróval ugyanattól a laptól, és velük volt egy magyar származású jugoszláv író is, akinek a nevét nem jegyezte meg. A forrás Huszár Sándorral és Fábíán Ernővel beszélgetve megtudta, hogy Huszár megígérte, közli A Hétben a tanár által Apáczai Csere Jánosról írt monográfiát.” Annus Szurkossal május 12–14-én Marosvásárhelyre utazott Sütő András³⁵ meglátogatni. 15-én befejezte kovásznai látogatását. A feljegyzést az I. Igazgatósághoz küldött jelentéshez fogják felhasználni.³⁶

A kiegészítést feltehetően azért kérték tőle, mert a keresztlőt lehallgatták, de sem a résztvevőket nem tudták beazonosítani, sem időpontokat nem rögzítettek. Ezért próbálták a jelenlévő ügynöktől megtudni a résztvevők kilétét.³⁷ Az orvos-informátor 1976 folyamán infarktust kapott és elhunyt.

Szintén sokat foglalkoztatják „Copilul” célszemélyre az „Alexandrescu” fedőnevű informátort. (Beazonosítása bizonytalan.) Jellemző, hogy magyarul írja, főleg az ún. sovinszta megnyilvánulásokat kiemelő feljegyzéseit. Csak román fordításban maradtak meg a dossziében. Eleinte személyesen nem ismeri a célszemélyt, Fábíán Ernő ismerőseként megbízzák, hogy „véletlenszerűen” közeledjen, amikor Fábíán és Szurkos együtt italoznak a vendéglőben. Bemutatása így meg is történik és akcióba lép. 1973. március 23-án 117. sz. feljegyzésében „Copilul” véleményéről tájékoztat Fábíán Ernő Apáczai kismonográfiájával kapcsolatban:

³³ Magyar Lajos (Székelyudvarhely, 1942 – Sepsiszentgyörgy, 2015) költő, szerkesztő, a második *Forrás*-nemzedék tagja, a *Megyei Tükör* szerkesztője. 1992 és 1996 között az RMDSZ szenátora.

³⁴ Incze Sándor (Szárarajta, 1933 –) református lelkész 1956-ban kapott lelkészi diplomát Kolozsváron, Szolokmán, Magyarhermányban, Kovásznán (1974 –1981) Sepsiszentgyörgy-Szemerja lakótelepen szolgált. A forradalom után a sepsi egyházmegye esperese (1990–2003) nyugdíjazásáig. 1959. április 7-én Erdőszentgyörgyön beszervezik informátornak, „Szabó János” fedőnéven, letartóztatással fenyegetve. Kötelezvényét magyarul írta. Miután többszöri feldolgozás ellenére sem hajlandó effektív ügynöki munkát végezni, 1961. október 9-én kelt magyar nyelvű kérése alapján kivonták a hálózatból. Vö.: ACNSAS FI 301849. A történet idején nyomozati dossziében tartják megfigyelés alatt.

³⁵ Sütő András (Pusztakamarás, 1927 – Budapest, 2006) romániai magyar író, politikus. Felsőfokú tanulmányait szerkesztői feladatai miatt nem fejezte be. 1948 és 1954 közt a *Falvak Népe* főszerkesztője, majd munkatársa. 1954-ben Bukarestből Marosvásárhelyre költözik, előbb az *Igaz Szó* munkatársa, majd a *Művészet* (később *Új Élet*) főszerkesztője. 1965–1975-ig román parlamenti képviselő, 1972–1980-ig a Román Írószövetség alelnöke, 1965–1984-ig az RKP KB póttagja, egy ideig a nemzetiségi ügyekkel foglalkozó állandó bizottság tagja. Herder- és Kossuth-díjas. Népszerű drámái az áthallásos történelmi parabola műfajában íródtak.

³⁶ ACNSAS FI 262770/I/244–247. A szegedi szerkesztő látogatásáról hangfelvételek is készültek, de csak egy van a dossziében. Ld. alább, az *Értelmiség és hatalom* alcímnél.

³⁷ ACNSAS FI 262770/II/1–6., 8–9.

„Tudd meg, hogy ma Romániában az író intelligens politikai vízióval írhat meg egy könyvet, hogy azt a cenzúra átengedje. Fábián titáni munkát végzett két év alatt, hogy összegyűjtse az anyagot, a románok mellett is van, amikor arról beszél, hogy a románokat reformátussá akarták téríteni magyarsítás céljával. A folyamat nagyon hasonló a maihoz, amikor románokat hoznak a magyarok lakta területekre a Regátból. Marosvásárhelyen húsz évvel ezelőtt alig voltak románok, ma tele van velük. [Olvashatatlan.] Nekem nagyon tetszik a könyv, semmi sovinizmus nincs benne [olvashatatlan]. Fábián okos, intelligens, tudományának nem Kovásznán, hanem egy nagyvárosban, mint Kolozsvár – lenne a helye. Fábián sajnálja, hogy leváltották az iskolaigazgatói székéből, [olvashatatlan]. Én orvosként, munkám természeténél fogva nem teszek különbséget román, magyar vagy zsidó között, de az embernek állam által biztosított joga, hogy hagyományait megőrizze.”³⁸

„Alexandrescu” 1976. májusi, 127. sz. feljegyzésében az orvos a szocialista nevelés és kultúra kongresszusával kapcsolatban hazafias kijelentést tesz. A tartótiszt megjegyzésében óvatosságra utasítja az informátort: úgy tűnik, a doktor gyanút fogott, azért hangoztat jelenlétében pártos elveket. Feltehetően le is vették Szurkos István megfigyeléséről, mert 1977-ben, noha már a 153. feljegyzését írja egy sokszereplős beszélgetésről, csak megemlíti Szurkos István nevét, de magatartásáról nem tudósít.

Szintén több feljegyzéssel szerepel a dossziében a „Háromszék” fn. ügynök, aki a „Faur”/Fábián Ernő dosszié egy tartótiszt megjegyzése szerint a Dudás János nevű tanárral azonos. Első találkozásán az orvossal a szokásos vendéglői törzsgárda (Fábián Ernő, Szurkos István, Torró Vilmos grafikus³⁹) kommentálja az RKP XI. kongresszusának programját. Fábián szerint: „minden bizonnyal teljesíteni fogják minden téren. Dr. Szurkos szintén arrogánsan hozzáfűzte, hogy még az egészségügy terén is, ami már látszik is, mert amíg a környező országokban grippe-járvány tombol, minket kikerül. Minthogy a társaság eléggé az alkohol befolyása alá került már, ez a téma lekerült a terítékről.”⁴⁰ Következő találkozáskor, 1976. július 22-én a főnöki utasítást betartva, már a tartótiszt körmöli le, mit hallott a bizalmitól:

„A HÁROMSZÉKY-vel való találkozáskor a következő problémákat vetette fel dr. Szurkos Istvánnal kapcsolatban: Nemrég tért vissza az MNK-ból, ahol Ilia Mihálynak,⁴¹ a Tiszatáj volt főszerkesztőjének vendége volt. Tár-

³⁸ ACNSAS FI 262770/I/223.

³⁹ Torró Vilmos (Kovászna, 1935 – 2001) középiskolai tanulmányokat követően lakatos mesterséget tanul. Autodidakta képzőművész, 1979 óta főleg ex-libriseket készít. A Securitate alkalmi munkatársa, vö. következő jegyz.

⁴⁰ ACNSAS FI 262770/I/251. 10/1975.01.16. Popa Gheorghe százados tartótiszt megjegyzi, hogy Torró Vilmos „Călătorul” fn. alkalmi munkatárs, és egy következő együttléten „Háromszék” információi ellenőrizhetők lesznek. Aulik Sándor ezredes a megyei Securitate főnöke hozzáfűzi: vigyázni kell a vonalvezetéssel, nem kell erőltetni feljegyzések írását.

⁴¹ Ilia Mihály (Tápe, 1932 –) Szegeden élő irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. 1980-tól egyetemi docens. 1972 és 1974 között a *Tiszatáj* főszerkesztője.

gyaltak többek közt az aktuális magyar politikai helyzetről. Szurkos információi szerint a szovjetek uralják Magyarországot. Azok a személyek, akik közvetlen kapcsolatban állnak a szovjet csapatokkal állandó feszültségben és bizonytalanságban élnek. Ezért Magyarország gazdasági helyzete nagyon alacsony színvonalon áll, főleg fogyasztási cikkek gyártanak, az ipari termékeket a SZU-ból kell importálni, a szovjetek által kiereszkelt szerződések alapján. Ezért általános az elégedetlenség a lakosság körében. Neveket nem említve azt mondta, vannak olyan magyarországiak, akik irigylük a romániai magyarokat, mert nincsenek úgy alávetve az oroszoknak. A fentiek ellenére sokkal jobb az ellátás, és inkább szeretne az MNK-ban élni. Azt is mondta HÁROMSZÉKY, hogy a télen vizontlátogatásra várja Ilia Mihályt az orvos. TM: HÁROMSZÉKY megjegyezte, hogy a beszélgetés a vendéglőben folyt, a doktort ismerősei állandóan zaklatták, részletekre nem lehetett kitérni. Utasítva lett, hogy hívja meg egy sakkpartira (ahogy máskor is), s annak keretében mélyítse el a témát.”⁴²

Vannak informátorok, akik csak érintőlegesen említik az orvost, de súlyos dolgokkal vádolják. Ilyen a FIROIU fedőnevet viselő, aki beszerzése folyamatában nyilatkozik orvoskollégáiról:

„A kovásznai egyesített kórházban vannak orvosok, akiknek a magatartása nem megfelelő, nem teljesítik szakmai feladataikat. Ilyen Szurkos István és Kinda József [bőrgyógyász]. Amikor ügyeletben kellene lenniük, vagy alkoholos befolyásoltság alatt állnak, vagy órákat hiányoznak. Amikor a vezetés felelősségre vonja őket, dacos magatartást tanúsítanak, s megalapozatlan mentségeket hoznak fel. Dr. Szurkos azzal is helytelen magatartást tanúsít, hogy politikai témákat hoz elő a beszélgetésben. FIROIU bizalmival legutóbb a népszámlálásról beszélt. Lebecsülte, mondván: »Úgysem felel meg a valóságnak«, mert az összesítéskor meg lehet változtatni. Utalt arra, hogy szerinte létezik olyan érdek, amely a magyarok számát a valóságosnál kevesebbre értékeli. A bizalmi cáfolatát nem fogadta el, megmaradt hibás nézetei mellett.”

Megjegyzendő, hogy ezúttal „Háromszéky”-vel ellentétben, Aulik Sándor⁴³ ezredes más utasítást ad: „Szoktassátok hozzá az elejétől, hogy írott feljegyzéssel és minél konkrétabb adatokkal jelentkezzen.”⁴⁴

Működéséhez kapcsolódik a folyóirat országos, sőt Kárpát-medencei ismertségű irodalmi fórummá válása. Levelezésével mintegy beemelte a magyar irodalomba a Nyugaton, illetve a szocialista táborban élő magyar írókat. Nagy szerepe volt a korszak fiatal íróinak térnyerésében.

⁴² ACNSAS FI 262770/I/214.

⁴³ Aulik (Aulich) Sándor (Nagyborosnyó, 1930 –) karrierje: 1951–1953. I. Igazgatóság; 1954–1962. 4. Igazgatóság, I. üo., I. Iroda; 1964–1967. I. igazgatóság, I. üo. osztályvezető-százados; 1967–1971. II. Igazgatóság, 1/2 üo. osztályvezető-helyettes őrnagy, majd alezredes, 1971–1973. BM rendelkezési állomány, majd II. Ig., 6. üo. osztályvezető; 1973–1984. a BM Kovásznai Felügyelőségének főfelügyelő-helyettese, a Securitate főnöke. 1984. augusztus 15-én ezredesként tartalékba helyezik. ACNSAS honlapja, online: www.cnsas.ro – 2017. június.

⁴⁴ ACNSAS FI 262770/I/198. A feljegyzés kelte: 1977. január 26.

„Kelt 1981.05.12. INFORMÁCIÓS JELENTÉS C. T. bizalmi közölte, hogy szakmai ügyekben gyakran találkozik Szurkos István nőgyógyással. A szakmai problémák megoldását követően elhúzódnak egy lokálba, ahol Szurkos István néhány pohár bor után olyan dolgokról beszél, amelyek egészségtelen gondolkozásról tanúskodnak. Sosem mulasztja el felhozni a magyarok kérdését. Mikor Ceaușescu magyarok lakta vidékre jön, akkor is a románokat említi elsőként. Azzal is dicsekszik mindig, hogy számos külföldi kapcsolattal rendelkezik, tagja az OMS-nek [?], amely gondoskodik külföldi útjainak anyagi fedezetéről. Értésre adja, hogy magas szintű összeköttetésekkel rendelkezik, ezért senki sem mer belekötni, megyei szinten is jóban van minden szekussal, akik hozzá jönnek a bajaikkal. [Oldalszéli kommentár: »Sőt egyes szekusok és milicisták bálványozzák. Cerghizan«⁴⁵ Több mondat kifelé.] Minden körülmények közt és minden társaságban felveti tendenciózusán sőt ellenségesen a magyarság problémáit. Az utóbbi időben viselkedése miatt a szakmai érdeklődés is csökkent irányában. Szócs Tibor őrnagy.”⁴⁶

Az orvos a környék egyházi személyiségeivel is baráti kapcsolatokat ápol, ami szintén tárgya a megfigyelésnek. A dosszié azt (is) bizonyítja, hogy azokon a területeken, ahol a magyarság regionális többségben volt, az egyháziakat befogadták az elitbe, szemben a kisebbségben élő magyarság lelkészeivel. Egyeseket hozzá hasonlóan ellenőrzés alatt tartanak, mások meg besúgók. Incze Sándor kovásznai lelkész és felesége szinte napi rendszerességgel jelen van a Szurkos család életében. A lelkészt eleinte a református probléma dossziében követik figyelemmel a belügyesek, később nyomozati dossziét nyitnak számára „Ivan” fedőnéven. Főleg Kézdivásárhelyen, de Kovásznán is gyakori vendég a már említett, Gajdó Zoltán maratonosi plébános. Sajnálatos módon többet nem kimondottan tiszta szándékkal közelednek dr. Szurkoshoz. Ilyen a „Popovici” fedőnéven informáló Farkas György, vajnafalvi ref. lelkész. 47/1977.02.08-s sz. feljegyzésében arról tudósít, hogy január 31-én egész délután a doktor lakásán tartózkodott este 8-ig. A célszemély örül a Párt és a Securitate támogatásának a doktori védelem kapcsolatban. Nem tudja, mi történik Farkas Árpáddal, az utóbbi időben semmi értékeset nem írt. Vagy az alkohol befolyása alá került, vagy alkotott valami nagyon jót, de meglepetést akar okozni olvasóinak. Incze Sándorral nem tud ilyesmiről beszélni, nem ért az irodalomhoz. 2–3 héttel korábban Szurkossal és dr. Mátyással a zabolai gyermekház főkönyvelőjét, Szőke Lajost látogatták meg. Amikor azok ketten elmentek, Szőke megjegyezte, hogy Szurkos pozitív személyiség, kár, hogy Fábián Ernő olyan szorosan a hatása alatt tartja.⁴⁷ Máskor (58/1978.05.18.) arról tudósít, amit más források is megerősítenek, hogy az orvos véleménye szerint a romániai magyar írók nem arról írnak, ami küldetésük lenne:

⁴⁵ Cerghizan Ștefan őrnagy életrajzi adatai a CNSAS adatbázisában nem szerepelnek.

⁴⁶ ACNSAS FI 262770/I/116. Szócs Tibor (Komandó, 1939 – Gelence, 1997) belügyi tiszt 1961 és 1967 között a követési csoportnál (F) szolgál, majd a 12., 9. és 6. Igazgatóságon. 1973 és 1975 közt a levéllenőrzésnél (S), 1975 és 1979 közt nincs adat, 1979–1985-ig a Kovászna megyei felügyelőségen szolgál, 1984-ben Kézdivásárhely Szekuritátéjának főnöke. 1985. június 6-án küldik tartalékba alezredeként. ACNSAS honlapja, online: www.cnsas.ro – 2017. június.

⁴⁷ ACNSAS FI 262770/I/194.

„A forrás tudatja, hogy 04.21-én meglátogatta a forrást Szurkos István és Incze Sándor családotól. Szurkos kijelentette, hogy a mai írók nem teljesítik kötelességüket, nem írnak a valóságról, félnek úgy írni a dolgokról, ahogy vannak. Bizonyos kritériumok miatt nem írnak a valóságról, anélkül, hogy konkretizálná, mit ért kritérium alatt. [Egy mondat anonimizálva. – MJ] Király Károlyról azonban nem beszélt.”⁴⁸

A barátsági ref. lelkész, Nagy Mihály, noha barátjának nevezi a nőgyógyászt, „hazafias kötelességét” is teljesíti:

1979.10.16./1599/42: „vette Sorbán Zoltán őrnagy, adta JANOSI; Információs feljegyzés [...] 1979.09.28-án beszélgetvén dr. Szurkos Istvánnal, a forrás lakásán, ahol jelen voltak Incze Sándor lelkész a feleségével, Kövecsi Attila⁴⁹ lelkész Közép-Ajtáról a feleségével. Bizonyos mennyiségű alkohol elfogyasztását követően dr. Szurkos és Incze Sándor arról kezdtek mesélni, milyen szabadságban és bőségben élnek a magyarok az NSZK-ban, Svájcban, és így tovább. [...] dr. Szurkos többször visszatért a témára, és azt állította, hogy olyan dolgokat hozott onnan, amivel dokumentálni is tudja az állításait. Adott pillanatban dr. Szurkos felállt és felszólította a társaságot, hogy énekeljék vele el a Talpra magyart, de nem követte senki, viszont Incze Sándor felesége elkezdte énekelni a székely himnuszt. A forrás kiment a szobából. TM. dr. Szurkos INYD, Incze és Kövecsi a probléma-dosszié keretében feldolgozás alatt áll. [...] Minthogy a feljegyzett dolgok a forrás névnapi multságán történtek, [Mihály napkor – MJ.] az eset dokumentálása a leleplezés kockázatával járhat.”⁵⁰

Az állambiztonsági óvatosság azonban hiábavaló. 1980-ban drámai jelenet főszereplője az orvos:

„Kelt: 1980.02.15./1599/59 Helyszín: Sepsiszentgyörgy. Vette Sorbán Z. őrnagy, adta JÁNOSI. INFORMÁCIÓS FELJEGYZÉS A forrás informálja önöket, hogy 1980.01.14-én Kovászna város református parókiáján tartózkodott istentiszteletet tartván az ökumenikus imahét alkalmából. A szolgálatot követően Farkas György lelkész lakásán tartották a díszvacsorát. Jelen volt Farkas György és családja, Incze Sándor a feleségével és Dénes Gábor⁵¹ lelkész a feleségével. Adott pillanatban Incze fia lépett be,

⁴⁸ ACNSAS FI 262770/I/172.

⁴⁹ Kövecsi Attiláról mindössze annyit sikerült megtudni, hogy 1971-ben végzett a KEPTI-ben.

⁵⁰ ACNSAS FI 262770/I/154. Az informátor kifejezése, miszerint az orvos a *Talpra magyar* „elénekülésére” biztatott, valószínűleg téves. Az is lehet, hogy a *Szózat* eléneküléséről lehetett szó, amit ilyen alkalmakkor tényleg énekelgettek annak idején, s amit a közismerten műveletlen informátor félreértett. Mindenesetre, román szemmel nézve eléggé nagy bűnnek tetszhetett.

⁵¹ Dénes Gábor nevű lelkész, noha kétszer is előfordul a szövegben, elírás lehet. Páván Dénes Csaba a lelkész ekkor, a későbbi bodoki esperes. (1972-ben végzett Kolozsváron a KEPTI-ben.) A dokumentum letisztázott gépelvény, amelyen a kommentárok is ugyanazzal a géppel írva szerepelnek, a névtévesztés a másoló hibája lehet, nem valószínű, hogy az informátor nem ismerte volna lelkész kollégája keresztnevét.

értesítve szüleit, hogy dr. Szurkos István és felesége érkezett hozzájuk látogatóba. Erre Incze felesége eltávozott, de hamar visszatért Dr. Szurkos-sal és feleségével. [...] Pár pohár bor elfogyasztását követően felállt, és kijelentette, hogy a forrás a Securitate besúgója. A forrás felállt és kijelentette, nem várt volna ilyen véleményt egy híres orvostól, aki nem egyszerű ismerőse, hanem barátja. [...] A doktor kihívta és azt mondta, ez a véleménye sok közös ismerősüknek, csak másnak nem volt mersze megmondani. A forrás számon kérte, hogy miért mindenki előtt mondta ezt, mire az orvos elismerte, hogy ez hiba volt, és elnézést kért. [...] A forrás kijelentette, hogy eddig senkit sem dobott ki a lakásából, de ha dr. Szurkos nem szégyelli felkeresni, kidobja, mint egy kutyát.”

A tiszt kioktatta, milyen magatartást tanúsítson. A találkozókat a tiszttel ezután Sepsiszentgyörgyön, a megyeközpontban tartják. Stefan Cerghizan alezredes, az I. üo. főnöke széljegyzetében „veszélyes egyénnek” tartja Szurkost, aki bizonyos körülmények közt „violens megnyilvánulásokra” vetemedik.⁵²

Szóke János szalézi szerzetesatyával, akiről úgy tudni, a Caritas erdélyi segélyek kezelésével, ellenőrzésével bízott meg, az új kórház felszerelése ügyében tárgyalt a doktor.⁵³

„Kelt 1980.11.12/1024/3 Vette: Sorbán Z. őrgy adta: KOVACS (BELA) Helyszín: SPORTUL. INFORMÁCIÓS FELJEGYZÉS A forrás arról számol be, hogy Kovács Gábornál⁵⁴ járt, akinél megjelent Tompa Csaba⁵⁵ és Szurkos István, és a Márton Áron⁵⁶ temetése felől érdeklődtek, illetve, hogy találkozott-e Nemecekkel.⁵⁷ Kovács Gábor hozott egy háromkötetes német

⁵² ACNSAS FI 262770/I/135.

⁵³ ACNSAS FI 262770/I/17. Sorbán Zoltán őrnagy hangszalagra rögzített beszélgetése Szurkos Istvánnal, a Szóke Jánossal folytatott tárgyalásról 1978. április 11-én. Ebben Szurkos elmondja, hogy hat éve ismeri a szerzetest, aki ezúttal nem lépett vele kapcsolatba, a találkozást ő kezdeményezte

⁵⁴ Kovács Gábor esperes-plébános (Farkaslaka, 1944 – Uo., 2016) gyulafehérvári tanulmányok után 1968-ban szentelték pappá. Szolgálati helyei: 1969; Csíkszereda, 1971; Brassó-Bolonya, 1972, Gelence; 1973, Uzon; 1975-től haláláig Kovászna. Ld.: Elhunyt Kovács Gábor plébános. In: *Magyar Kurír*, 2016. február 19. Online: www.magyarkurir.hu – 2018. január.

⁵⁵ Tompa Csabáról annyit sikerült megtudni, hogy tanár a kovásznai liceumban, egy Kovásznáról készült kismonográfia szerzője. Ld.: Esztendőforduló Háromszéken. In: *Háromszék*, 2014. január 4. Online: www.3szek.ro – 2018. január.

⁵⁶ Márton Áron (Csíkszentdomokos, 1896 – Gyulafehérvár, 1980) legendás erdélyi római katolikus püspök. Középfokú tanulmányait Csíksomlyón, Csíkszeredán, Gyulafehérváron végezte, utóbbi helyen teológiai tanulmányokat folytatott, 1924-ben szentelték pappá. Volt káplán, hittanár, plébános, püspöki titkár. 1938-ban püspökké nevezi ki a pápa. 1949 és 1955 között a román kormány bebörtönzi, majd szabadulása után házi őrizetben tartják 1967-ig. Haláláig visszautasította az állam beavatkozását az egyházi életbe, ahogy a Szentszék egyezkedését is a kommunista rendszerekkel.

⁵⁷ Nemecek József (Hagymádfalva, 1900 – Nagyvárad, 1989) gyulafehérvári teológiai tanárról, rektorról van szó. Budapesten tanult, teológiai doktorátust szerzett, 1924-ben Nagyváradon szentelték pappá. 1951-től tanított Gyulafehérváron nyugdíjazásáig.

könyvet Szurkosnak. TM. „Kovács Gábor plébános a szervezés folyamatában van, Tompa Csaba megfigyelés alatt áll, Szurkos Istvánt INYD-ben feldolgozzák. A forrás ki lett képezve, hogyan nyerve el Szurkos István és Tompa Csaba bizalmát, illetve egyéb minket érdeklő dolgokról.”⁵⁸

„Kovács Béla” a jelek szerint Kovács Gábor plébános fedőneve az iratban, ő az, aki szervezés alatt áll, ez a 3. regisztrált feljegyzése. Ha a forrás egy negyedik személy lenne, akkor azt nyilván a plébános bizalmának elnyerésével is megbíznák, nemcsak a vendégekével. Az informátori feljegyzésekben gyakori zavaró körülmény, hogy az informátor harmadik személyben beszél magáról. Hogy a szervezés sikeres volt-e vagy sem, nincs adat. Az orvos és a plébános kapcsolatának hátterére maga az orvos utal, egy szekustisztal beszélgetve.

„Kelt 1981. 06.20. INFORMÁCIÓS JELENTÉS A fenti időpontban beszélgetést folytattam Szurkos István kovásznai nőgyógyásszal, többek közt a következőkről: Elégedett, hogy sikerült segítenie Kovács Gábor katolikus plébánosnak egy római katolikus papok számára épült üdülő engedélyezésében. Tényleg sokat ügyködött ezért, de most úgy tűnik megoldódott minden [...] Mindezt nemcsak azért csinálta, mert jó katolikus, hanem azért is, hogy a segítségért cserébe a kórház számára műszereket tud szerezni. Valutára van szükségünk, mert országunk elég szegény. Hogy kinél járt az engedély ügyében, nem derült ki. Gödri Martin őrnagy.”⁵⁹

Szintén egyházi kapcsolata Pásztori Tibor Endre zabolai lelkész, majd sepsi esperes, aki noha „Zsolt” fedőnéven a Securitate ügynöke, igyekszik az orvosról és baráti köréről rosszat nem mondani:

„Azt hiszem a magyarok romániai jogaival kapcsolatos kijelentéseket senki előtt nem tett. [...] Csekme Éva is legfeljebb akkor, amikor Királyt lecserezték. [...] Ha valaki azt állítja, hogy én nacionalista kijelentéseket teszek, azt biztos célzatosan állítja, vagy miért ne, rivalizálásból. Ugyanezt elmondhatom Incze Sándorról is, bár emberként nem adok érte öt banit. Elég jól ismerem, gyakran voltunk együtt, politikai szempontból azt hiszem elég kiegyensúlyozott ember. Sok ismerőssel rendelkezik, barátságban van Szurkos Istvánnal, sokszor szolgáltunk együtt, de egyszer sem tett túlzó kijelentéseket, vagy említésre méltó megnyilatkozást [...] sok közös barátunk, ismerősünk van, Magyarai, Czegő,⁶⁰ Dali Sándor,⁶¹ Farkas, Kiss

Hamvai a nagyváradi székesegyházban nyugszanak. Ld.: *Szolgalat*, 1990. 86. sz. 106–107. p.

⁵⁸ ACNSAS FI 262770/I/118.

⁵⁹ ACNSAS FI 262770/I/110-111. Gödri Martin őrnagyról nincs adat a CNSAS adatbázisában.

⁶⁰ Czegő Zoltán (Bukarest, 1938 –) költő, regényíró a „második Forrás-nemzedék” tagja. Pszichológia-magyar szakos tanári diplomával Sepsibükszádon és Korondon tanított. Alapító szerkesztője a *Megyei Tükör*nek. 1988-ban áttelepedett Magyarországra. Üzemi újságíró lett, majd a *Magyar Fórum* munkatársa. 2013-ban visszatért a Székelyföldre.

Attila,⁶² Bogdán Laci.⁶³ Ezek közül Czegő egy teljesen kiegyensúlyozott ember [...] még akkor is, ha sokat ivott. Egyszer volt nálam Czegő, Beke Mihály⁶⁴ és talán Bogdán Laci. Beke Györgyről⁶⁵ beszélgettünk, aki már olyan személyiséggé fejlődött, akinek nem kell tartani támadásoktól [...] Huszár Sándort is jól ismerem, amikor Kovásznán járt, engem is meglátogatott Zabolán. Igaz, egyszer megharagudott rám, mert úgymond megsértettem. Huszár Sándorról elterjedt, mivel egy nagy fekete limuzinnal látogatta a lelkészeket, hogy a Securitate embere [...] Huszárt foglalkoztatja a lelkészek tevékenysége. Szurkos fiának a keresztapja [...] Ez a kereszttség elég későn történt, érettségi előtt. A keresztlőn Huszár kijelentette: milyen nagy dolog lelkésznek lenni. Néhány szóban ki tudják fejezni azt, amit mi több kötetben sem. Ez a kijelentés a lelkészek népi szolgálatára és nyelvőrző munkájára vonatkozott [...] Először a feleségével látogatott meg Zabolán. Másodszor Dali Sándorral jött, kissé ittasak voltak. A marosvásárhelyi Fülöp Dénes⁶⁶ egy novellájáról beszélt, aminek politikai színezete van [...] Akkor haragudott meg rám [...] később elnézést kért, maradjunk barátok, mondta. Majd meglátjuk. Ő Fábíán Ernővel és Szurkos Istvánnal van nagyon jóban, ha erre jár, inkább hozzájuk húz.”⁶⁷

Olyan informátor is felbukkan a dossziében, aki csak érintőlegesen ismeri az orvost, de az állambiztonság számára értékes információkat ad.

-
- ⁶¹ Dali Sándor (Szováta, 1930 – Sepsiszentgyörgy, 2010) romániai magyar újságíró. 1961-től a bukaresti *Ifjúmunkás*, 1968-tól a *Megyei Tükör* főszerkesztője. 1974-től *A Hét* munkatársa, 1984-től 1992-es nyugdíjazásáig a sepsiszentgyörgyi színház igazgatója.
- ⁶² Seprődi Kiss Attila (Sepsiszentgyörgy, 1941 – Budapest, 2008) rendező, Marosvásárhelyen és Bukarestben tanult, sok romániai színházban rendezett, 1984-ben áttelepedett Magyarországra, a kecskeméti színház munkatársa volt, majd szabadúszóként dolgozott. Fordított románból magyarra, és fordítva.
- ⁶³ Bogdán László (Sepsiszentgyörgy, 1948 –) romániai magyar író, 1969-től a *Megyei Tükör* munkatársa, 1987-től a bukaresti *A Hét* munkatársa.
- ⁶⁴ Beke Mihály András (Bukarest, 1956 –) újságíró, kultúrpolitikus, Beke György fia. Magyar–oroszlakos diplomával Sepsiszentgyörgyön tanít 1980-tól. 1984-ben áttelepszik Magyarországra. Az MTV-nél és a Magyar Rádiónál tölt be különböző tisztségeket, 2003 és 2008 között a bukaresti Magyar Kulturális Intézet vezetője. 2014-től a Külgazdasági és Külügyi Minisztérium vezető főtanácsosa.
- ⁶⁵ Beke György (Uzon, 1927 – Budapest, 2007) romániai magyar újságíró, szociográfus. Magyar szakos tanári diplomával 1948 és 1974 között a bukaresti *Előre* belső munkatársa, 1974 és 1987 között Kolozsváron a bukaresti *A Hét* főmunkatársa. 1989-ben telepedett át Magyarországra, ahol különböző folyóiratok munkatársa. Romániában 40, Magyarországon 15 könyve jelent meg.
- ⁶⁶ Fülöp G. Dénes (Alsófalva, 1931 – Budapest, 2005) református lelkész. 1958-ban szerez lelkészi oklevelet Kolozsváron, 1959-ben marosvásárhelyi segédlelkészként letartóztatják és 11 év fegyházra ítélik az '56-os eseményekkel kapcsolatban. 1963-ban szabadul. Geges, Hármásfalva, Szászrégen, Marosvásárhely-Vártemplom szolgálati helyei. A rendszerváltást követően részt vesz a politikai életben, az RMDSZ alapító tagja. Egyházi vonalon alapítója a Kántor-tanítóképző Főiskolának, a Lazarenum és Calepinus Alapítványoknak, a Vártemplom Diakóniai Otthonának. Ld.: *Nagy Jenő honlapja*: www.boldogsag.net – 2017. július.
- ⁶⁷ ACNSAS FI 262770/I/79.

Kiderül, nem tudnak egy fontos külföldi személy jelenlétéről, ami túrhetetlen!

„1980.01.17/1809/8 vette Gödri Márton őrgy. adta ERŐS ATTILA. Információs Jelentés. A forrás elmondta, hogy 1980.01.04-én feleségével együtt meglátogatta a zabolai Pásztori Tibor Endre ref. lelkészt annak meghívására. Azonban csak a felesége volt otthon, aki elmondta, hogy férje Kovásznán van Szurkos Istvánnál. A feleség felhívta a férjét, mire Szurkos meghívta őket is és kocsit küldött értük. Szurkoshoz érkezve a fentiek mellett ott találták Incze Sándor kovásznai lelkészt a feleségével, Dénes Csaba pávai lelkészt a feleségével, a doktor sógorát, Horváth Gyulát feleségestől Marosvásárhelyről és Ilia Mihály feleségét az MNK-ból. Érkezéskor a jelenlévők már nagyon jókedvűek voltak, különösen Szurkos. 23 órakor Pásztori Tibor és felesége elvitte a forrást és feleségét haza hozzájuk. Érdekes beszélgetések nem voltak, bordalokat énekeltek és családi kérdésekről folyt a duma. Pásztorihoz érkezve egy órányit maradtak. Ezalatt Pásztori többek közt kifejezte szándékát, hogy induljon az őszi esperesválasztáson. Röviden utalt egy ismerősére is, aki az ENSZ-nél dolgozik, innen kaphatta Pásztori az anyagi segítséget, beleértve a gépkocsit. Megjegyzendő, ittas volt, nehezen lehetett érteni, mire akar kilyukadni. TM: Említett személyek szerveink megfigyelése alatt állnak. Az információt „T” is igazolja. A forrás nemrég érkezett műveleti körzetünkbe, és újra be lett jegyezve. Általános feladatokat kapott a jelentettek mellett. Átadni Cergizán alezredesnek kiaknázásra.” „Gödri Őrgy! Vegye fel a kapcs. Sorbán őrgy-gyal, hogy elmélyítse az ellenőrzést, különösen a Szurkos családnál jelenlévő Ilia Mihály feleségének tekintetében, hogy meg lehessen állapítani: a látogatás célját, kivel érkezett, kikkel vett fel kapcsolatot, és más operatív értékű információkat. Miért nem tudtunk idejében az érkezéséről? Milyen intézkedéseket foganatosítottak foglalatosságainak megismerésére?” [Aláírás valószínűleg: Hanches Ioan főfelügyelő.⁶⁸]

A romániai viszonyok groteszk jellegét erősíti, hogy az orvos ügyvédje a Securitate ügynöke is egyben. Bokor Ernő/„Teleki Alexe” ugyanakkor egyházi vonalon is informál, az erdélyi református egyházkerület igazgatótanácsosa. Az orvosra vonatkoztatva tőle származhat a városszerte elterjedt feltételezés, hogy Szurkos István büntetőjogi számonkérésről való féltében maradt külföldön.

„1979.01.24./323/41 TÁJÉKOZTATÁS vette Sale Grigore szds, adta TELEKI. A forrás nem tulajdonított túl nagy jelentőséget annak, hogy Szurkos István nőgyógyász nyári szabadságát az NSZK-ban töltötte, de annyit

⁶⁸ ACNSAS FI 262770/I/152. Az Erdélyi Református Egyházkerület átvilágítása Derzsi György akkori csomakőrösi lelkészt feltételezi kizárásos alapon az „Erős Attila” fedőnév mögött. (Az egyházkerület 2009 szeptemberében hozta létre Átvilágító Bizottságát, amely a lelkészek és a román politikai rendőrség kapcsolatát kutatta. Eredményeiket az egyház hivatalos közlönyében, az *Értesítőben* hozták nyilvánosságra.) Hogy Ilia Mihályné látogatásáról nem tudtak, érdekes mozzanat, ami a román állambiztonság felületességét bizonyítja. A levéllenőrzés minden jel szerint nem volt elég szigorú (a Szegedről küldött levelek kb. fele nem került be a dossziéba), és a telefonhallgatás sem lehetett tökéletes, hiszen az Ilia és a Szurkos család minden utazás előtt szóban és írásban is egyeztetett.

megjegyzett, hogy sem Komáromnál, sem Ciubuca-nál nem tartózkodott, csak meglátogatta őket, ténylegesen Fejér Miklós katolikus pap fogadta, aki 1978-ban járt Romániában turistaként. Szurkosnál is járt Kovásznán, s állítólag felfedezték, hogy távoli rokonok [...] Azt beszélük, hogy ez a Fejér Miklós közvetítette volna a szívkörház berendezését [...] Tény, ismeri Benedeket és járt is nála [...] Komáromiékra utalva azt mondta, hogy a családi életük nem valami jó, Marika, a feleség [...] nem akarja, hogy az erdélyi látogatók rájuk támaszkodjanak, vagyis anyagilag. TELEKI ALEXE. A diszpécseri szolgálat figyelmébe. Aulik Sándor ezredes. A feljegyzés kérésünkre készült. Azt a feladatot kapta, hogy folytassa a beszélgetést Szurkossal a külföldi út többi vonatkozására is fényt derítve. Másolatot a diszpécseri szolgálatra és az I. üo-nak. Sale Grigore százados.”⁶⁹

1984. augusztus 2-án, az orvos disszidálása után, „Teleki” egy iktatószám nélküli, nagyon rossz, már-már érthetetlen románsággal fogalmazott feljegyzés szerzője:

„Vette Sale G. százados. Sorban alezredesnek elolvasásra. INFORMACIÓS FELJEGYZÉS A forrás tudja, hogy dr. Bokor Ernő meg volt hívva a dr. Szurkos István által Kovásznán 1984.06.22-én szervezett nőgyógyászati konferenciára, azzal a kitételrel, hogy a jogi oldalról beszéljen. A személyes meghívás azonban elfogadhatatlan, mert a programot már kinyomtatták. Feltehetően ez a 23-ai meghívás csak azért volt, hogy bebocsátást kapjon a nyugati egyházakhoz, azt hívén, hogy a nevezettnek jobbak a kapcsolatai, mint neki. Dicsekedett, hogy 45 napra kapott útlevelet, de esze ágában sincs kintmaradni, mert ő lelkileg nagyon kötődik a Kárpátokhoz. Időközben kiszabadult a börtönből Popa Virginia egykori kórházi munkatársa, aki főleg Vlad Adrianon keresztül elterjesztette a városban, hogy most következik a revans. Dr. Szurkost feltehetőleg értesítették ezekről a híresztelésekről, s ezért nem tért vissza [...] Szurkos tapasztalt orvos, de amit Popa Virginia megcsinált, azt ő is megtette, és félelmében nem tért vissza. Az utóbbi időben nagyon ivott, [...] egyszer idézés miatt a Kézdivásárhelyi Törvényszékre nagyon izgatott lett, és az öngyilkosság gondolata foglalkoztatta, ha még kap ilyen idézést. Az én meglátásom szerint hülyeség volt, a vádlott nem ő, hanem Popa, neki semmi vétke nincs, nem tudtam megnyugtatni, nem jelent meg a kolléganője ellen indított büntetőperen. Ez lehetett kintmaradás mellett dönteni, más oka nem lehetett, mint a legyengült idegek és a félelem.”⁷⁰

Ha ezt összevetjük egy 1983-as lehallgatási leirattal, kitetszik, hogy Szurkos István ügyvédje és „Teleki” ügynök ugyanaz a személy. A kulcsmondat, amikor az informátor átvált egyes szám első személybe: „nem tudtam megnyugtatni”.

„Magyar nyelvből fordítva.
Felvéve 11.08.
Lapok sz. 2
Állomás sz. 2IDM

⁶⁹ ACNSAS FI 262770/I/159. Sale Grigore belügyi századosról a CNSAS adatbázisa nem közöl információt.

⁷⁰ ACNSAS FI 262770/I/62.

Sz. 00103/1983.11.13

Sorbán Z. alezredesnek A feljegyzésről kivonat Sale őrnagynak

COPILUL csz.

1983.11.08-án 17,40-kor a csz.-t meglátogatja a kovásznai Bokor Ernő ügyvéd. [Előző nap felhívta telefonon, amit szintén lehallgattak, s közölte, mond majd neki valamit, ami nem telefontéma. – MJ]

SZI: Hogy vagy Ernő?

BE: Most érkeztem haza, s úgy gondoltam, benézek hozzád, hogy elmondjak pár dolgot azzal kapcsolatban, amire kértél.

SZI: Mi újdonságot tudsz mondani?

BE: A doktornő pere jövő héten lesz, rajtad kívül három asszisztenső a tanú a születéséről.

SZI: Nem megyek a tárgyalásra, csak nyilatkozatot küldök.

BE: Indulás előtt beszéltem a bíróság elnökével, aki azt mondta, meg kell hallgassanak téged is, mert egyébként a doktornő és az ügyvédje sovínizmussal fognak vádolni. Téged a tárgyalás előtt két nappal fognak kihallgatni.

SZI: Több terhelem megszakítással is vádolják?

BE: Négy abortusszal vádolják, amiért kisebb pénzösszeget, italt, külföldi cigarettát, szappant kapott.

SZI-né: Én azt mondom, Pista ne menjen el a tárgyalásra.

BE: Valóban az lenne tanácsos, mert valószínű a doktornő nagyon szemtelen lesz.

SZI: Nem megyek, mert biztosan tudom, hogy a doktornő kompromittálni akar.

BE: Az lesz a legjobb, ha nem mész. Ne félj, téged nem vádolnak semmivel, mi mindent elintézőnk.

SZI: Rendben.

BE: Meg kell mondjam neked, hogy megkaptuk az útlevelet.

SZI: Hova utaztok?

BE: Spanyolországig mennénk, majd onnan Franciaországba.

SZI: Ezen a nyáron az USA-ba szerettünk volna menni családotól, de nem engedélyezték. Azt mondta a főnök, hogy jövőre minden esélyem megvan az engedélyezésre.

BE: Csaba fiammal mennék, mert nagyon jól vezet, és jól kiismeri magát az idegenben.

SZI: Mivel foglalkozik Csaba jelenleg?

BE: Most teszi le Bukarestben a szakvizsgát, urológus lesz.

SZI: Tehát négyszer sértette meg a doktornő a törvényt?

BE: Igen. A maximális büntetés 5 év, biztosan tudom, 2-3 évet fog kapni. Jövőre pedig aug. 23-án közkegyelmet hirdetnek, és biztosan kiszabadul.

SZI: Elveszíti az orvosi diplomáját is?

BE: Nem.

SZI: Miért nem mentél most nyáron külföldre?

BE: Szezonban mindenütt nagy a nyüzsgés, azt nem szeretem. A téli ünnepek viszont csodálatosak nyugaton.

SZI-né: Kocsival mentek?

BE: Igen.

SZI-né: A feleséged is megy?

BE: Nem akar jönni. [...] Most nyáron is mehettem volna, de a fiamnak vizsgái voltak. Mit csinál Tuzson Sanyi?

SZI: Nemrég operálták, azóta nem tudok róla semmit.

BE: Vezérgazgató volt az egészségügyi minisztériumban, ugye?
 SZI: Igen, de az utóbbi időben félállásban volt. Condrea doktor megy Bukarestbe, vele akarok küldeni neki ezt-azt.
 BE: Értem. Meg fogom mondani a fiamnak, hogy csak akkor viszem magammal, ha megígéri, nem disszidál. Ha kint maradna, nemcsak az én karrieremet pecsételné meg, az egész család szenvedne miatta.
 SZI: Igazad van.
 BE: Biztos vagyok benne, hogy lesznek, akik megpróbálják elcsábítani Csabát.
 SZI: Az én fiamat is csábították, mind az NSZK-ban, mind Svájcban.
 BE: Nálunk az országban egy orvos mindig meg fog élni. Azért nem akarom örökre kiverni a fejéből a disszidálást, de most nekem ne trükközzön.
 SZI: Mi lesz a doktornó állásával?
 BE: Egyelőre nem tudni semmit.
 (18,30-kor elveszik a villanyt, a felvétel leáll.)⁷¹

A félbeszakadt felvétel szerint a folyamatos áramszünetek más fontos nemzetgazdasági érdek mellett, az állambiztonsági „munkát” is szabotálták. Ahogy az is bizonyos, az ügyvéd belügyi elkötelezettségét a Romániában szokatlan, tetszés szerinti külföldi utazások lehetősége is motiválta.

Milyen kép bontakozhatott ki Szurkos Istvánról a román politikai rendőrség előtt az ügynökök jelentése alapján? Elégedetlen a közellátással. A romániai magyar kultúra intézményei és kulturális elitje álságos, küldetésének nem tesz eleget, képmutató. Sem a közmédia, sem az irodalom nem reflektál az állampolgárok napi tapasztalataira. Gúny tárgyává teszi az egészségügyet, még a pártéletet is kifigurázza. A magyarországi közellátást jobbnak tartja, mint az otthonit. Irigylit az a civil szabadságot és anyagi jólétet, amit Nyugaton tapasztalt. Belföldön főszerkesztőkkel, neves személyiségekkel tart kapcsolatot, még miniszterekkel, volt diplomatákkal is. Ezekről belső, nem publikus információkat szerez. Ugyanakkor szóban mind a megyei pártvezetés, mind a politikai rendőrség vezetői felé hűségét, megbízhatóságát, szolgálatkészségét bizonyítja. Mindenképpen ellenőrzést igénylő „veszélyes” személyiség, hogy Cerghizan Stefan őrnagy jellemzését idézzük.

Külföldiek

A dosszié állandó témája a külföldiekkel való találkozás. Miközben számos nyugati, magyar és nem magyar vendéggel tart kapcsolatot Szurkos, elsődleges figyelmet a magyarországi kapcsolatokra fektet a Securitate, különösen a *Tiszatáj* szerkesztőit tekintik veszélyesnek.

1976. augusztus 12-én a következőket állítja a Securitate:

⁷¹ ACNSAS FI 262770/IY/13. A Kolozsvári Református Egyházkerület átvilágítása „Teleki” mögött egy a Seps-i egyházmegyében szolgáló lelkészt feltételez, mert református lelkészek dossziéiban szerepelnek a feljegyzései: Incze Sándor, Kuszto Tibor, Ferencz János, Szász Tibor, sőt Bokor Ernőről is jelent, állapítják meg. Nyilván nem ismerve „Teleki” jogi hátterű megnyilvánulásait megtéveszti őket a titkos iratok sajátos nyelvezete, amikor az információk feljegyzések egyes szám 3. személyben fogalmazódnak.

„Megállapítást nyert, hogy a célszemély továbbra is ellenséges magatartást tanúsít, újabb személyekkel lép kapcsolatba az értelmiségi körökből, akiket saját eszméivel akar beoltani, ellenséges beszélgetéseket folytatva velük [...] Katz Pál zilahi orvossal beszélgetve, miután meghallgatták a versösszeállítást,⁷² utóbbi azt mondta: »tíz évvel ezelőtt a versekben kifejezett gondolatok miatt engem kicsaptak az egyetemről«, pontosította azt is, hogy korábbi magatartásán nem változtatott. Az összeállítást Farkas Árpád sepsiszentgyörgyi költő és Fábián Ernő kovásznai tanár is meghallgatta. A nyomozott személy által az országba behozott anyagok nagyrészt az MNK-beli TISZATAY (sic!) főszerkesztőjétől, Annus Józseftől és Ilia Mihálytól származnak, akikről azt állítja a célszemély, hogy »Erdély történetének alapos megismerésével foglalkoznak«. A dosszié finalizálása érdekében [...] figyelni fogjuk az őt meglátogató külföldi elemeket, ismeretes lévén az a tény, hogy ellenséges jellegű kapcsolatokat ápol az MNK-beli Annus Józseffel és Ilia Mihállyal, akik országunk ellen irányuló ellenséges tevékenységről ismertek. Minthogy adatokkal rendelkezünk arról, hogy folyó év szeptemberében Annus József meg fogja látogatni, fokozni fogjuk az operatív hírszerzési tevékenységet, utóbbi ellenséges tevékenységének teljes megismerésére.”⁷³

A szövegrészletben hatszor fordul elő az „ellenséges” szó, ami a román nyelvben a „dușmănos” és „ostil” kifejezésekkel egyaránt kifejezhető (mindkettő háromszor fordul elő), utóbbit olyankor használják, amikor az ellenségességgel megosztó, bizalmatlanságot gerjesztő magatartás jár. Az ominózus kifejezés sűrű használatával (a teljes szövegben még gyakoribb) a szerzők⁷⁴ nyilván az érintettek veszélyességének mértékét kívánták érzékeltetni.

Ilia Mihály és Annus József 1972-től tartottak fenn szoros kapcsolatot „Copilul”-al, de Vörös László⁷⁵ is ellátogatott hozzá. Eleinte hivatalos jellegű a találkozás, a magyar és román írószövetség kapcsolatainak erősítése az ürügy. „Copilul” nem író, viszont nagy irodalombarát, rengeteg verset kívülről tud, nála találkoznak a magyarországi szerkesztők és a székely írók. Mindkettőjük esetében a személyes találkozók túl bőséges levelezéssel fenntartott bensőséges családi kapcsolattá alakult a viszony. Miután Annus kocsit és jogosítványt szerzett, útjai sűrűsödtek. A kapcsolat jellegére egy kiragadott, de jellemzőnek vélt példa Ilia levele, amit majdnem teljes egészében románra fordított a Securitate, aláhúzva a számukra fontosnak

⁷² A dossziében sokszor emlegetett versösszeállítás, feltehetően Latinovits Zoltán: *Ady* című hanglezérről készített hangkazetta lehetett, amelyen a színész 34 verset és egyéb Ady-szöveget mond, ahogy az a következő évi jelentésben szó szerint is le van írva.

⁷³ ACNSAS FI 262770/I/8–9. Annus József ebben az időben nem főszerkesztője a *Tiszatáj*nak.

⁷⁴ Az akcióterv aláírói: Bujeniță Dumitru ezredes a bukaresti I. Igazgatóságtól, Ștefan Cerghizan őrnagy a megyei I. üo. vezetője, Aulik Sándor ezredes a Kovászna Megyei Securitate főnöke.

⁷⁵ Vörös László (Mélykút, 1934 – Szeged, 2005) 1962-ben kap magyar-történelem szakos tanári diplomát Szegeden. Tanársegéd az egyetemen, egyetemi docensként megy nyugdíjba 1997-ben. 1967-től rovatvezetője, 1975-től főszerkesztője a *Tiszatáj*nak, a lap 1986-os felfüggesztéséig. 2004-ben jelent meg a *Szigorúan ellenőrzött mondatok* c. könyve a kádári-aczéli kultúrpolitikáról.

tekintett részleteket. Megjegyzendő, hogy Ilia Erdélybe írt leveleit a magyar politikai rendőrség is olvasta.⁷⁶ Eredeti szöveg:

„Dr. Szurkos Istvánnak
Romania-Covasna
Drága Pistám,

Júlia megint útrakel a gyerekekkel és néhány napra megülnek benneteket. Mint mondja a nej, beszélt is veletek telefonon. Pistám, Ildikóm! Ha a Havelka bácsi fogadójában (így hívják azt a turista szálló portást?) van hely foglaljatok már nekik, és nézzétek el azt a néhány napos tatárjárást, mit az ilyesmi okozni szokott. Én nem megyek, de hát én sehova sem megyek, illetve csak ácsingózok, hogy majd megyek máskor. Igazán nem akarok én nagy utat, csak egy kis levegőt, meg egy kis hegyet, mert a szögedi por lassan betemet, ha nem mozdulok ki. De az is megtörténik egyszer már.

De biztat a remény, hogy ti jösztek majd családostul látogatóba.

Írtam talán, hogy Ször, azaz Huszár ú[r]al], nagy beszéd folyt, csak ő beszélt, persze. Hatalmas anekdotázás meg miegyéb. Két éve nem láttam az urat, volt mit beszélnie. Ami[k]or aztán vitatkozni akartam vele, autóba szállt és elfutott Debrecenbe, ahol szintúgy jól érezhette magát, mert még az Alföld is közölte egyik írását. Írtak is a barátok kalandjairól, de bizony ő elutazása óta hallgat. Igaz, hogy elküldte Marian Popa⁷⁷ irodalmi lexikonát, melyben sok román és magyar ismerőst találtam és gyöngé román tudásommal bogozom a lexikon szócikkeit.

Kányádi úr a Tiszatáj és az Alföld vezérköltőjeként mindkét lapban több verssel szerepel. Tehát dolgozik, ír, nemcsak hallgat. Ámbár levelet nem szokott írni, az biztos, mert nemrégén elküldött egy olyan levelét, amit tavaly írt, bizonyosságául annak, hogy gondol rám, csak lusta volt postázni. El kell hinnem neki, poétai lélek. De őt is olyan rég láttam már, hogy a napokban egy angol miss beszélt nekem róla, kivel Sándorunk Debrecenben ismerkedett meg tavaly. Mellékesen ez az angol leányzó titeket is ismer erősen. Gazda urat meg nagyon. Hogy ez a szelíd Gazda Jóska, micsoda gáláns lovag is, azt csak most tudtam meg. Na erről ennyit, mondaná Anonymus. (Akinek kilétét megint földerítették, úgy látszik most már évenként jön egy újabb teória Anonymusról. Pedig hát jobb lenne nem keresni kilétét, mert talán éppen azért maradt névtelen, hogy ne derüljön ki, hogy ki hazudta össze azt a sok mindent a krónikában. Van egy tanítványom, pontosabban csak egykori hallgatóm, aki kiváló krónikaszakértő, megkockáztatta, hogy az egész egy kicsit hamisítvány ízű. Szegény Anonymus!) Erről persze csak szabad asszociációval eszembe jut László Attila,⁷⁸ iasi régész, aki A HÉT nemrég számban nyilatkozott a minapá-

⁷⁶ Vö.: ILIA, 2011.

⁷⁷ Popa, Marian (1938 –) román irodalomtörténész. Szerelemgyerekként hányatotot ifjúságot követően 1966-ban diplomázik román irodalomból Bukarestben, 1971-ben doktorál, 1983 és 1987 közt az NSZK-ban a kölni egyetemen vendégtanár, nem tér vissza Romániába, noha nem kap politikai menekült státust. A forradalom után megjelent (2001) román irodalomtörténete vitatott, de hatalmas mű a román kritika szerint.

⁷⁸ László Attila (Sepsiszentgyörgy, 1940 –) régész, népes értelmiségi család leszármazottja: apja, Zoltán újságíró, nagyapja, Ferenc szintén régész, László Dezső kolozsvári esperes a nagybátyja. 1962-ben szerzett történelemtanári diplomát

ban. Okos, nagyon gazdag nyilatkozat volt és látszik, ott Iasiban komolyan veszik a tudományt. Régebben én is levelet váltottam ezzel a László Attila régésszel, mert fontosnak tartottam és tartom is a iasi régészek dolgait. (A nyáron a felgyői ásatáson majd beszélök is Gyula⁷⁹ bácsival erről a Lászlóról.)

Bakos Pista⁸⁰ Dániából adott hírt magáról, nyilván nektek is írt, remélem. Van mit tanulnia és biztosan sokat is tanul majd. Bíró Zoli⁸¹ új funkciójába kezd belejönni, csak hát a levélírást nem szokta meg még ő sem. Pedig anélkül nem megy, erre fölhívtam időben a figyelmét.

Olvastam a szentgyörgyi színházi szimpozion híreit és látom, hogy nagy gyülekezés volt ott, szép előadásokkal.⁸² Ámbár a kritika erősebben szól róla, mint én érzem vagy látom a televíziókban. Árpád is írt erről most látom az Igaz Szó 5. számában.

Én most ugyan nyári szabadságon vagyok már, mégis idekötve egy kicsit, mert szeptemberre készítünk egy 50 éves válogatást Juhász Gyula műveiből a Magyar Remekírók sorozatba. Ketten csináljuk egy itteni könyvtárossal. (Olvastam, hogy Indig Ottó⁸³ mit írt Juhász Gyula nagyváradi korszakáról, és elszomorodtam, mert arról a szép korszakról alig írt valami újat vagy érdekeset. Kár! Pedig lenne mit írnia. Így pl. teljesen kihagyta Juhász és a korabeli váradi román szellemi élet kapcsolatát. Merthogy ilyen is volt! Éppen [m]ost írtam meg Gáll Ernőnek,⁸⁴ a Korunk szerkesztőjének, hogy erre figyeljenek.)

Kolozsváron, bent marad az egyetemen. 1971-től a iasi egyetemen kap adjunktusi állást. A hivatkozott nyilatkozata: BERNÁD ÁGOSTON: Erősségük a forráskritika. Iasi-i beszélgetés László Attila régésszel. In: *A Hét*, 1978. 25. sz.

⁷⁹ Nyilván László Gyula (Kőhalom, 1910 – Nagyvárad, 1998) régészről, őstörténészről, képzőművészről van szó. Kolozsváron kezdte tanulmányait, 1928-ban Budapesten érettségizett, ott folytatta képzőművészeti tanulmányait, majd szerzett 1935-ben bölcsészdoktorátust. 1940 és 1949 között Kolozsváron volt egyetemi tanár, majd a budapesti Nemzeti Múzeum kiállításokkal foglalkozó munkatársa. A kettős honfoglalás elméletének kidolgozója. A romániai forradalom után előadókörutakat tartott Erdélyben, egy ilyen út alkalmával hunyt el Nagyváradon.

⁸⁰ Bakos István (Bánfa, 1943 –) művelődéskutató, számos tisztsége közül kiemelhető a művelődésügyi minisztérium osztályvezetője (1979–1994), Magyarok Világszövetsége főtitkára (1994 – 1999), Bethlen Gábor Alapítvány egyik szervezője és kurátora.

⁸¹ Bíró Zoltán (Budapest, 1941 –) irodalomtörténész, politikus. 1971–1980-ig a Kulturális Minisztérium osztályvezetője, 1981–1983-ig a Petőfi Irodalmi Múzeum igazgatója, majd az OSZK főmunkatársa, a szegedi JGYTF docense. 1988-ban kizárják az MSZMP-ből. Alapító tagja és első elnöke az MDF-nek.

⁸² A Nemzetiségi Színházi Kollokviumot 1978-ban és 1980-ban Sepsiszentgyörgyön tartották. Feltehetően az ott kialakult lelkesítő alkotói légkör miatt több rendezvényt nem tarthattak. A zsűri elnöke 1978-ban Huszár Sándor, 1980-ban Domokos Géza volt.

⁸³ Indig Ottó László (Gyertyámos, 1936 – Nagyvárad 2005) magyar szakos tanár, műgyűjtő. Az 1990-után alapított nagyváradi lapok munkatársa, alapítója (2002) a *Várad* c. folyóiratnak. Itt hivatkozott könyve: Juhász Gyula Nagyváradon. Bukarest, 1978.

⁸⁴ Gáll Ernő (Nagyvárad, 1917 – Kolozsvár, 2000) szociológus, filozófiai író, szerkesztő. 1941-ben fejezte be egyetemi tanulmányait Kolozsváron, filozófia szakon. 1944-ben Buchenwaldba deportálják, 1945-ös szabadulása után a kolozsvári *Igazság*

Dániel úr⁸⁵ Pesten járt, de néhány napot csak, nekem nem írt, nem üzent, stb. Várom levelét, mert ilyenkor olyan szokott lenni, mint egy Dosztojevskij hős másnaposan, amikor elmegy a templomba és kétpudós súllyal veri a mellét. Ha egyszer elszánom magam arra, hogy barátaimról vagy ismerőseimről írjak, Daniról egy kisregényt írok, levelekkel illusztrálva. Na! Ez azért túlzás, csupán kajánkodom Dániel úr rovására.

Ildikó és Pista! Legyen nektek könnyű a család látogatása, hagyjátok őket önállósulni, nehogy nyakatokba vegyétek ottani időzésük minden gondját, baját.

Szeged, 1978. július 5.

Szerető hívetek: Ilia Miska s.k.

UI: Ha látod és szóval éred Constantin Stancat,⁸⁶ mond meg neki, hogy Ilia Mihály üdvözli Szegedről, és szívesen kalauzolja a városban, ha ígéret szerint arra utazik.⁸⁷

---

főszerkesztője. 1949-től a filozófia professzora a kolozsvári egyetemen. 1957 és 1984 között a *Korunk* főszerkesztője.

⁸⁵ Veress Dániel (Sepsiszentgyörgy, 1929 – Sepsiszentgyörgy, 2002) romániai magyar íróról van szó. 1970 és 1992 között a helybeli színház dramaturgia. Mikes Kelemen-szakértő, drámái a magyar történelem nagy alakjairól szólnak.

⁸⁶ Stanca, Constantin (Bukarest, 1937 –) eredeti foglalkozása tanár, de pártfunkcionáriusként dolgozott Kovászna, majd Szatmár megyében. 1955-ben lépett be az RKP-ba. Szurkos István nem szerette Stancat, a családi körben Csóka elvtársnak csúfolt (a „stanca” jelentése csóka) propaganda titkár akadályozta az orvos szakmai előmenetelét. Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése. (1989–1990) Szerk.: Bárdi Nándor – Gidó Csaba – Novák Zoltán Csaba. Kolozsvár, 2014. 102. p.

⁸⁷ Az eredeti levél a Szurkos család birtokában van. Néhány elírást, betűkihagyást szögletes zárójelben javítottam. A Securitate fordítása (az aláhúzások tőlük származnak): NOTA O sursă a unității noastre ne-a informat că numitul **ILIA MIHALY** din (2) Szeged, Tarjan, 611/A la data de 05.07.1978., a relatat obiectivului dumneavoastră dr. **SZURKOS ISTVAN** din Covasna str. Prieteniei nr. 6., jud. Covasna următoarele: - îi aduce la cunoștință, că soția sa **Julia** urmează să-l viziteze împreună cu copiii. Vor porni la data de 13, iar în ziua de 14 iulie vor sosi la Brașov. Îi roaga să-i rețină camere în hotelul în care portarul se numește nenea **Havelka**. El de data aceasta nu va veni cu ei, trebuie să stea acasă, fiind foarte ocupat cu scrierea unei cărți. Dar se consolează cu speranța că în curând familia **SZURKOS** va porni la vizită și pe la ei....”Cred că ți-am relatat, că **SZÖR**, adică **HUSZAR** a participat la un discurs de mare amploare, mai bine zis a participat, dar și a vorbit, că a vorbit cel mai mult. De doi ani nu l-am văzut pe acest domn, a avut deci despre ce să vorbească. Dar atunci când am vrut să port un discurs cu el, s-a urcat în mașină și a plecat, a fugit la **Debrecen**, unde deasemenea a trebuit să se simtă bine, deoarece și ziarul „**Alföld**” i-a publicat una din scrierile lui. Mi-au și relatat prietenii mei despre aventurile sale, dar el tace de când a plecat. E adevărat că mi-a trimis lexiconul literar a lui **MARIAN POPA**, în care am dat de multe cunoștințe române și maghiare și cu cunoștințele mele slabe de limba română încerc să dezleg cuvintele, noțiunile lexiconului. **D-I Kányádi** ca poetul conducător, principal a celor două ziare „**Tiszatáj**” și „**Alföld**”, apare cu mai multe poezii în ambele ziare. Deci lucrează, scrie, nu numai tace. Dar scrisori nu obișnuiește să scrie, asta e sigur, deoarece nu de mult mi-a trimis una, pe care a scris-o în anul trecut, numai ca să demonstreze, că s-a gândit la mine, numai că i-a fost lene să mi-o expedieze. Trebuie să-l cred de cuvânt, este un suflet poetic. Dar nu l-am

A román fordítás kulcskérdése, hogy a filológiát mennyire állították a politika szolgálatába: fordítottak-e avagy ferdítették? Az első érdekesség, hogy a román változat, anélkül, hogy jeleznél, egy lehallgatott telefonbeszélgetés információját is tartalmazza: a bejelentett érkezés pontos idejét. Az eredeti levél erről hallgat, de jelzi, hogy telefonon is egyeztettek. Másik különbség, hogy míg az eredetiből kitetszik, Huszár Sándor Ilia Mihálynak beszélt hosszasan, a román változat olyan értelmezést is lehetővé tesz, miszerint Huszár valamilyen rendezvényen szólalhatott fel és tartott egy

văzut de atît de mult timp, încît zilele trecute mi-a vorbit despre el (o miss) o fată engleză, cu care SANDOR a făcut cunoștință la Debrecen, anul trecut. De altfel această fată vă cunoaște și pe voi destul de bine. Iar pe d-ul Gazda chiar foarte bine. Că acest blind Gazda Joska ce cavaler galant este – numai acum am aflat. Dar despre aceste numai atît, ar zice Anonymus. (Care din nou a fost identificat, așa se pare, acum din nou, anual vine cîte o teorie despre Anonymus. Cu toate că ar fi mai bine să nu fie identificat, deoarece poate de acea este Anonymus, ca să nu se afle cine a mințit atît de mult în cronică. Am un student, mai precis un fost student, care se pricepe excelent la cronici, este un specialist, a riscat să declare că totul are un gust de falsificație. Săracul Anonymus!) Vorbind despre asta, desigur cu o asociație liberă, im aduc aminte de László Attila, arheolog din Iași, care într-un număr destul de recent al ziarului „A Hét” a făcut o declarație. A fost o declarație înțeleaptă, foarte bogată și se vede că acolo în Iași știința este luată foarte serios. Mai de mult am schimbat și eu corespondența cu acest LÁSZLÓ ATTILA deoarece am considerat și consider și acum importante lucrurile arheologilor din Iași. (In vară, cu ocazia săpăturilor din Felgyő, am să vorbesc cu nenea Gyula despre acest LÁSZLÓ.) BAKOS PISTA mi-a trimis vești din Danemarca, în mod sigur v-a relatat și vouă – sper. Are ce învăța și în mod sigur învață mult. BIRO ZOLI începe să se obișnuiască cu noua sa funcție, numai că nu s-a obișnuit nici el cu scrierea comunicărilor. Cu toate că fără aceasta nu merge – și i-am atras atenția din timp. Am citit veștile legate de simpozionul teatral din Sf. Gheorghe, și văd că a avut loc a mare întrunire, cu spectacole frumoase. Dar critica vorbește mai puternic de toate, decît pot vedea și simți eu uitîndu-se la TV. vostru. Mi-a relatat și ÁRPÁD despre acestea, acum am observat la numărul 5 al revistei „Igaz Szó”. Cu toate că sînt în concediu de vară, sînt legat locului, deoarece pregătim o culegere de 50 de pagini, pentru luna septembrie din operele lui JUHASZ GYULA în ciclul „Magyar Remekírók”. Facem în doi, eu și un bibliotecar de aici. (Am citit cea ce a scris INDIG OTTO, despre epoca cînd JUHASZ GY: s-a aflat în Oradea, și m-a și întristat deoarece abia a scris ceva nou sau interesant despre aceea epoca frumoasă. Păcat! Cu toate că ar avea ce să scrie. De exemplu a lăsat complet afară legătura dintre JUHASZ GYULA și viața spirituală română din aceea epocă din Oradea. Deoarece a existat și așa ceva! Tocmai acum am relatat această problemă lui Gáll Ernő, redactorul rev. „Korunk”, atrăgîndu-i atenția să aibă grijă de acestea.) D-ul DANIEL a fost la Pesta, dar a stat doar cîteva zile, mie nu mi-a relatat, nu mi-a trimis nici vorbă. Ii aștept comunicarea deoarece în asemenea situații este ca și un erou de-a lui Dosztojevskij a doua zi, bineînțeles, cînd se duce la biserică și își bate pieptul cît de tare poate. Dacă odată mă voi hotări să scriu despre prietenii mei, cunoștințele mele, despre DANI am să scriu un mic roman, ilustrat cu scrisori. Na! E o exagerare totuși, am doar o atitudine răutăcioasă pe socotela lui DANI...PS Dacă îi vezi și stai de vorbă cu CONSTANTIN STANCA, spune-i că ILIA MIHALY din Szeged, îi transmite salutări și însoțește cu plăcere în oraș, dacă conform promisiunii sale va veni aici la noi.” 2 exempl. S. „S”.98.1. m. ACNSAS FI 262770/I/168.

hatalmas beszédet, a személyes, csipkelődő jelleg elvész. A harmadik érdekesség, hogy az aláhúzások bizonyossága szerint nem tulajdonítottak jelentőséget az Anonymus-szal kapcsolatos megjegyzésnek, noha ez érzékeny pont lehetne. A román történetírás a románságnak a magyarokat megelőző jelenlétének bizonyítására Erdélyben, épp Anonymus krónikáját is felhasználja. Azon felül a „másnapos” szót „a második napon”-nak fordítják, ennek viszont jelentősége nincs. Összegezve, a fenti észrevételektől eltekintve, a fordítás nem ferdítés.

1976 októberében⁸⁸ Ilia Mihály tesz látogatást „Copilul”-nál. A Securitate-nak pontos tudomása van erről, a levelezésből, illetve a lehallgatásokból. Huszár Sándor Bukarestből telefonál, hogy nála van a vendég, és ő kíséri majd Kovásznára. A jelek szerint tehát a magyar és román írószövetségek közti hivatalos eseményről van szó. A doktornál tartózkodik legtöbbit, ő viszi saját kocsián a sepsiszentgyörgyi írókkal találkozni, illetve megtekinteni a kézdivásárhelyi múzeumot. Az ekkor készült lehallgatások többsége sikertelen. A bekapcsolt zene, vagy a tévé, vagy az egyszerre beszélés miatt értékelhető bizonyíték a vendég „ellenséges magatartására” nem képződik. Aminek jelentősége lehet, elhangzik a POPESCU fedőnevű illető szegedi utazása, aki kereste, de nem találta Iliát, ezzel szemben a helyi újság találkozásukról tudósított. Az információt a titkosszolgák összevetetik POPESCU külföldi útjáról leadott obligát beszámolójával s kiderülhet, hogy „őszinte” volt-e vagy sem. Hogy kit fed POPESCU, a „Copilul” dossziéból nem derül ki. Gyakran szerepel azonban Fábíán Ernő FAUR fedőnevű nyomozati dossziéjában, úgy tűnik, fő feladata a tanár megfigyelése.

A külföldi kapcsolatok közé tartozik bizonyos hollandokkal történt találkozás.⁸⁹ Noha az iratok utalnak a kapcsolatra, sőt a megyei Securitate főnökének engedélyével a törvényes rendelkezések ellenére otthon is elszállásolhatja őket, egyetlen lehallgatási leirat sem jelzi jelenlétüket. Mindössze néhány ügynöki jelentés tanúskodik róluk:

„1982.04.16/21/1123 Feljegyzés. DADA támogató jelentette, hogy a valutásboltban volt Szurkos dr. két idegennel, akikkel angolul beszélt. Italt, szappant, spray-ket vettek ajándékba a doktornak. Az idegenek nem a hotelben szálltak meg. TM: Két hollandról van szó, a doktornál laktak, segílyt hoztak a földrengés sújtotta egyházaknak. 4000 kg cementet vettek

⁸⁸ ACNSAS FI 262770/III/109–122.

⁸⁹ Mindenekelőtt A. J. Rohaan tanárról és testvéreiről lehet szó, aki könyvben is megörökítette kelet-európai, köztük romániai akcióit: ROHAAN, A.J.: Süllyedő határok. Ford.: Pap Enikő – Reha Endre. Sepsiszentgyörgy, 1994. Eredeti: Uő: Verschoven grenzen. Hoogeveen, é.n. Ebben Szurkos István neve is előfordul egyszer, egy Romániába becsempészett orvosi eszközzel kapcsolatban: „Az orvosi műszert ott kellett hagynunk [a román határállomáson, Borsnál – MJ]. Később a kovásznai Szurkos vitte el az átkelőhelyről. Kimondottan azért tette meg azt a hosszú utat, mert kórháza számára az a műszer nagy jelentőséggel bírt. Két liter pálinkával meg tudta győzni a parancsnokot a bevitel jogosságáról. Olyan büszke volt önmagára, mint egy páva.” Uo., 67. p.

valutáért a felsőcsernátoni és ugyanannyit a Sepsiszentgyörgy-Sziméria negyedi templom renoválására. Sale G. őrnagy.”⁹⁰

„1984.06.26/2282/2. adta: KERESZTES; vette: Sorban Z. alez. [A szöveg Sorbán írásával készült, de nincs utalás a szóbeliségre. – MJ] Feljegyzés. 1984.05 vagy 06 [ki van javítva] 15-én Dr. Szurkos István 4 hollanddal jelent meg a református parókián. [A forrás nem jegyezte meg a nevüket.] A beszélgetésből kitűnt, hogy a hollandok Incze Sándor barátai. A hívek és az istentiszteletek száma felől érdeklődtek. Furcsa kérdést tettek fel a forrásnak: Mi a véleménye az országot elhagyókról? A forrás a biblia szavaival válaszolt: akik a szülőföldjükön nem jók, máshol sem. A fentemlítették egyetértettek a forrással, de nem tudni, őszinték voltak-e. A továbbiakban érdektelen dolgokról folyt a szó. [Nincs aláírva. – MJ] TM: A forrás ki-képzést kapott arra nézve, hogy legyen konkrétabb, hogy a külföldiekkel kapcsolatban több dolog kiderüljön. (lásza Fekete százados is.)”⁹¹

„Copilul” kapcsolata a Securitateval

A nőgyógyász többszörösen exponált személyiség. Nemcsak mint „magyar irredenta nacionalista”, hanem szakmája révén is. Romániában a nőgyógyászok a rendőrség ellenőrzése mellett működtek, nehogy a szigorú román abortusz-törvényt⁹² megszegjék. Az orvos jónak látja, ha a lehető legjobb viszonyt ápolja a Securitate és a Milícia potentátjaival. Ebben a tekintetben odáig megy, hogy dicsekszik (főleg poharazgatás közben) ilyen jellegű kapcsolataival, amit egyébként egy gúnyos kommentárban, ahogy olvashattuk, a Securitate el is ismer. Még az sem zavarja, hogy emiatt többen besúgással gyanúsítják. Beszervezésére történetelt kísérlet.⁹³ A dosszié azonban arról tanúskodik, hogy sajátos viszonya a román politikai rendőrséghez sosem fajult besúgássá. Néhány példa:

⁹⁰ ACNSAS FI 262770/I/90.

⁹¹ ACNSAS FI 262770/I/64 v. 66. (Kétféle számozás szerepel a lapon.) „Keresztes” az Erdélyi Református Egyházkerület átvilágítása szerint azonos az Incze Sándor helyére került Kusztoz Tiborral, akit később, 1989-ben kizártak a hálózatból. Megjegyzendő, hogy a Biblia nem foglalkozik az „országot elhagyókkal”. Hogy az informátor milyen bibliai textusra gondolhatott, rejtély.

⁹² Az RSZK Államtanácsának a terhesség-magszakítás szabályozásáról szóló 770/1966. október 1-i dekrétumáról van szó, amelynek első paragrafusa így szól: „A terhesség-megszakítás tilos.” *Buletinul oficial*, 1966. nr. 60.

⁹³ 1978-ban Nyugatra szeretne utazni. Április 11-én Sorbán Zoltán őrnagy faggatja arról, hogy mit tárgyalt Szőke János NSZK-ban élő katolikus pappal, aki segélyekkel foglalkozik. 12-én lehallgatják, amint részegen arról beszél a feleségének, hogy megint faggatták, és másnap újból meg kell jelennie megnevezetlen elvtárs előtt. Többször is elismétli, hogy „nem adja olcsón a becsületét”. Amint azt is, hogy ő nem mondott senkiről semmit. Valamint azt, hogy majd kitölti a formanyomtatványokat, beadja, és lesz ami lesz. Ő a Kárpát-kanyart sosem hagyja el, mindenkivel békében akar élni. Felesége azt tanácsolja, legyen őszinte, abból nem lehet baj. 1978. július 4-én a kovásznai útlevelesztály közli a BM Megyei Felügyelőség Securitatejával, hogy engedélyezték Szurkos István utazását, két nagyobbik gyermekével az Ausztria, NSZK, Svájc, Olaszország, Jugoszlávia útvonalon. Figyeljék, nem szándékoznak-e disszidálni. ACNSAS FI 262770/I/17., 170.; III/52–54.

Király Károly, a frissen megalakult Kovászna megye első párttitkára 1978-ban az RKP KB-hoz írt újabb levélben tette szóvá a magyar kisebbség elnyomását. Ahogy az alábbi deklarációból kitetszik, igyekezett többekkel személyesen megismertetni a levél tartalmát. A román politikai rendőrség nyilván figyelemmel kísérte az expárttitkár mozgását. Árulóként kezelte a román pártvezetés, s akikkel kapcsolatba lépett, kihallgatták. A dokumentumban szereplő „Fratila” célszemély Farkas Árpád költő, „Faur” pedig Fábián Ernő tanárt jelöli. Nyilván az orvos nem ismerhette a fedőneveket, az őrnagy román fordításában alkalmazta azokat. A magyar eredeti nincs a dossziében.

„Magyar nyelvből fordítva
Sz. 005546/1978.02.08.
Lapok sz. 3.
Állomás sz. 12ACM

Felvétel 1978.02.01.
Szig. titk.
pld. egyedi
Főfelügyelőnek

Sorbán őrgy. Beszélgetésem COPIL-lal

FELJEGYZÉS

Nemrég hallottam erről a dologról [...] ⁹⁴ Ezt a legfrissebb dolgot nem én személyesen hallottam, de beszéltük [...] Vagyis tudom, miről van szó. A memorandum kiadásáról és bemutatásáról pár hónapja hallottam. FRATILA-tól is hallottam róla, de személyesen is találkoztam Királlyal, kezelésen volt Kovásznán, és úgy hozta a véletlen, hogy fiam ügyében mentem FAURHOZ, és épp beszélgetek. Keveset tartózkodtam velük, mert meg kellett oldjam a fiam dolgát Zabolán. Tehát nem tudtam időzni. A memorandumot nem láttam. Annyit tudok, amit ő mondott róla. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsában sok formális dolog van, amelyek akadályozzák a jó működést. A gyűlések nem olyanok, amilyennek lenniük kellene, nincsenek meghallgatások, hogy a problémákat meg lehessen oldani, az egész csak színház; a legfelsőbb pártvezetés füléig nem jutnak el a problémák. Ezért írt ezekről a dolgokról. Épp akkor beszéltek ezekről, amikor én FAUR-hoz érkeztem. Még abból az időből ismertem személyesen, amikor ő Marosvásárhelyen volt, s nekem egy iasi egyetemista csoporttal küldöttségbe kellett mennem külföldre, Magyarországra. Amikor én a megyébe kerültem, ő volt az első titkár. Sepsiszentgyörgyön szerettem volna maradni, de csak Kézdivásárhelyre mehettam. Abban is ő segített, hogy lakást kapjak. Tehát így ismerem. De nem vagyunk közeli barátok. Mivel én FAURnak jó barátja vagyok, nem hagyták abba előttem a beszélgetést, hanem folytatták. A már elmondottak mellett arról is beszélt, hogy nem mindenütt tartják be az együttélő nemzetiséghez kapcsolódó jogokat, a nemzetiség lélekszámával arányosan. Azt is mondta, mie-

⁹⁴ Király Károly romániai magyar kommunista pártvezető kritikus levelét az RKP KB-hoz 1977. június 2-re datálják. VINCZE, 1994.

lőtt Ilie Verdeț⁹⁵-hez hívták volna, sokáig nem kapott választ a beadványra. Később FAUR-ral még beszélünk ezekről a dolgokról [...]

Másokkal nem nagyon beszéltem én erről; egyszer emlékszem FRATILÁ-val tárgyaltuk, tudott néhány dolgot róla (K.K.) de nem sokat. Úgy rémlik, egyszer LACI⁹⁶ is jelen volt, nem emlékszem pontosan. Azt mondtam nekik, hogy tudok róla, de nem sokat. Úgy emlékszem, én kérdeztem, tud-e valamit. Azt mondta mindenfélét hallott, azt beszéltek akkoriban, hogy kiszökött (külföldre).

Konkrét kommentárokat külföldi rádióadókon a dologgal kapcsolatban nem hallottam. Ők csodálkoztak, nem tudták mit higgyenek; hogy lehet az, hogy nem lehet tudni hol van, elment-e, vagy itthon tartózkodik. Nem tudtam nekik választ adni, mert én sem tudtam, mit higgyek: itthon van-e vagy nincs. Tehát itthon van.

A kiküldés módjáról nem tudok semmit. Megmondom őszintén, én FAURt kérdeztem meg. Azt mondta, úgy hallotta, hogy beolvasták (a rádióba). Én akkoriban nem nagyon hallgattam rádiót. Valami olyasmit mondhattak a londoni rádióban, hogy Belgrádon keresztül jutott ki az országból. [...] Nem nagyon volt időm, hogy a dologgal kapcsolatos kommentárok felől érdeklődjem. Az utóbbi időben nem sok emberrel találkoztam. Az maradt meg bennem, hogy az egyik orvos megkérdezte tőlem (többen voltak jelen), hallottam-e a rádióban Királynak erről a gesztusáról. De semmilyen kommentárt nem fűzött hozzá [...]

Amikor FRATILÁval beszélünk (azon a nyáron, vagy ősszel), azt mondta nagyon merész lépés volt ez Király részéről. Magát a memorandumot ő sem látta, (akkor, amikor erről tárgyaltunk). Azt beszéltek, hogy ő többeknek megmutatta volna és néhányan azok közül egyetértettek az abban leírtakkal [...] Egyéb, figyelemreméltó híresztelést nem hallottam.”⁹⁷

Az őrnaggyal folytatott beszélgetés másnapján a megyei főfelügyelő is kihallgatta.

„FELJEGYZÉS

⁹⁵ Verdeț, Ilie (eredeti neve Verdetz, 1964-ben románosított) (Supan, 1925 – Bukarest, 2001) 1945-ig bányász, akkor belép az RKP-ba és pártmunkás lesz. 1949-ben, az államosításkor kinevezik annak a bányának az igazgatójává, ahol dolgozott. Pártfőiskolát végez, majd közgazdász diplomát szerez Bukarestben. Előbb Hunyad tartomány első titkára, majd 1960-tól tagja az RKP KB-nak különböző vezetői tisztségekben a rendszerváltásig. 1979 és 1982 között miniszterelnök, de a Ceausescuval kialakult konfrontáció gazdaságvezetési kérdésekben lemondásra készíti. A rendszerváltás után új pártot alapít (Partidul Socialist al Muncii), amit az RKP jogutódjának tekintenek.

⁹⁶ A „Laci” szintén fedőnév. Érdekes, hogy Király Károlyt nem a fedőneveinek valamelyikén emlegetik.

⁹⁷ ACNSAS FI 262770/I/40–41. Érdekes, hogy Király olyan személynek is megmutatta a levelét, mint Nagy Mihály barátosi ref. lelkész, akiről a kortársak is sejtették, hogy informátor. (Ld. fentebb.) Király nem ismerte a lelkészt, a vendégelőfelelős Becsek Gábor mutatta be neki 1977.11.09-én, amikor a volt megyei elsőtitkár oda is adta neki, és ott helyben elolvashatta a román nyelvű „memorandumot”. Vö. „Jánosi” 1978. február 10-én kelt feljegyzése, amelyben beszámol tartótisztjének a Király Károllyal történt találkozásáról. ACNSAS FI 262770/I/173.

Beszélgetés COPILULlal. 1978.02.09.

Beszélgetett Budapesten Ilya Mihai-lyal (sic!) és Annus Józseffel, akik Nagy László költő temetésére⁹⁸ mentek. Miről érdeklődtek:

– Mit tud a nyugati rádiókban közölt hírekkel kapcsolatban KING [Király Károly egyik fedőneve, a másik CALATORUL – MJ] memorandumára vonatkozóan?

– Milyen módon került ki a memorandum külföldre?

- Mit csinál KING, nyugaton maradt, vagy otthon van?

Magával a ténnyel kapcsolatban véleményt nem nyilvánítottak. [Hanches Ioan⁹⁹ aláírása – MJ]⁷

Az orvos nyugati útlevelet csak a Securitate jóváhagyása alapján kaphatott, úgy tűnik a feltételek közé tartozott, hogy hazatértekor tapasztalatairól beszámoljon.

„FELJEGYZÉS magyarból románra fordítva, az 1980.10.07-én lezajlott beszélgetésről [A jelek szerint magnóra vették – MJ] Szurkos István és Aulik Sándor ezredes között, Sepsiszentgyörgyön a Securitate székházában. Téma a nyáron megejtett hosszabb nyugati utazás tapasztalatai.

Régóta készültem erre az útra. Magyarországon többször voltam [...] Hivatalosan voltam a szegedi klinikán, tanultam ott egyet s mást. Aztán voltam egy ötnapos konferencián Budapesten. Folyton arra gondoltam, nyugatra is ki kéne menni. Lett volna, aki meghívjon Peter Stuhl a heidelberg-manheimi klinika igazgatója [...] Nem tettem volna úgy, mint Gál Jóska¹⁰⁰ barátom [...] Őt három havonta meghívják a követségre, van ott egy barátja [...] A hollandoktól, akik Kovásznára látogattak, azonnal kaptam pénzt [...] Ők fogadtak Hollandiában [...] A második dolog Majorovics András volt, aki szintén orvos [...] Az egész történet Majorovics Bandival kezdődött, ő üzent, két évvel ezelőtt, hogy elrendezi az utazást [...] Peter Stuhl német, vele angolul beszéltem, nagyon kedves volt, magyarul köszöntött. Megmagyaráztam neki, hogy most nem maradhatok sokáig, családdal együtt jöttem [...] A magyarországi továbbképzési szándékomról a bukaresti magyar nagykövetnek RÓNAY-nak [Rajnai Sándor¹⁰¹ – MJ] beszéltem, aki ép Fábíán Ernónél tartózkodott Kovásznán [...] Azt mondta, ha nekem nem gond Bukarestbe utazni, menjek a követ-

⁹⁸ Nagy László 1978. január 29-én halt meg.

⁹⁹ Hanches, Ioan (Gyimes, Bákó megye, 1928 – Sepsiszentgyörgy, 2000) életrajzi adatai hiányosak: 1960-ban őrnagy, Kolozs megyei Felügyelőség, 1970 és 1979 között a Kovászna Megyei Felügyelőség főnöke, alezredes, majd ezredes (1973). 1984. december 4-én ezredesként tartalékba helyezik. ACNSAS honlapja, online: www.cnsas.ro – 2017. június.

¹⁰⁰ Nagy valószínűséggel a Németországba disszidált, Schönbornban élő Gál József fogorvosról van szó.

¹⁰¹ Rajnai Sándor (Reich Sándor) (Budapest, 1922 – Detroit, 1994). Tanulmányok: kereskedelmi érettségi (1940), államvédelmi operatív tiszti iskola (1951), Lenin Egyetem SZU (1955), 1946–1976-ig ÁVH, BM, III/I főcsoportfőnökként vezérőrnagyként nyugdíjazták 1976-ban, 1977–1978-ban Rendőrfőiskolán előadó, 1978–1982-ig bukaresti nagykövet, 1982–1989-ig moszkvai nagykövet, 1992-ben Izraelbe költözik, majd az USA-ba. (1956-ban ő tartóztatja le a Romániában fogva tartott Nagy Imrét.) Vö. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára honlapja: www.abtl.hu / Archontológia – 2017. július.

segre, írjak egy kérvényt, és a meghívást ő elrendezi. [...] Témát váltva, egy Surleaból való fuvarost vittem Bécsig, a nővérét operáltam, kaptam is ajándékot tőle, én cserébe népi dísz tárgyakat adtam. Az NSZK-ban dr. Majorovics Andrásnál voltam, akit 1978-ban ismertem meg ott. Ő 1956-ban disszidált Magyarországról [...] dr. Varga András is nagyon szívélyesen fogadott. Voltam egy másik orvosnál is, akit nem ismertem, kolozsvári származású, hozzá a svájci magyar emigráción keresztül jutottam. Párizsba Genfen keresztül mentem. Ott találkoztam egy volt sepsiszentgyörgyi páciensemrel [...] Párizsban két napot töltöttem, Olaszországon, Jugoszlávián, Szegeden keresztül érkeztem haza [...] Dr. Varga András helyzete egészen más, egy heidelbergi kutatóintézetben dolgozik, ahol a mikrobiológiai részleg vezetője. Komáromi Mihállyal személyesen nem találkoztam, kétszer beszélünk telefonon Düsseldorfból [...] Van egy dolog, ami-ben szeretnék tanácsot kérni. Szó van arról, hogy építsenek üdülőt lelkészek számára Kovásznán. Ehhez két éve rendelkezésükre áll 50.000 dollár. Szőke János, akit a hetvenes évek óta ismerek azt mondta, tenni kéne már valamit, hogy az építkezés elkezdődjön. Fábíán Ernővel voltunk Fazekas Jánosnál,¹⁰² hogy engedélyezzék az új kórház építését, vagy hogy menjek odaát orvosi felszereléseket áthozni. De nem engedélyezték, mert azt mondták, nem kell nekünk segély [...] Nekem azt mondta Szőke János, vissza fogják venni a segélyt, ha nem használják fel [...] A Vallásügyi Államtitkárság állította le. Nem vagyok valami nagy katolikus, nem tudtam elmenni Márton Áron temetésére,¹⁰³ nagyon elfoglalt voltam. Szőke biztos ott volt, beszélhettem volna vele. Nem lenne rossz az üdülő a papok számára. Ami Vargát illeti augusztusban volt itt utoljára, Komandóra és Csernátónba mentünk. Színes fényképeket is készítettünk [...] Varga András követelte, hogy vigyem el Gál Jóskához [...] Mondtam Pásztorinak, amikor elveszítettem a pártkönyvet, hogy Gál Jóskánál tűnhetett el, mert odaadtam neki, hogy írja be a tagságdíjat [...] A Komáromival folytatott telefonbeszélgetésre visszatérve, én rájöttem, hogy nem kíván kelet-európaiakat látni. Ezért nem kerestem fel. De legalább megbarátkoztam a fiammal [...] Párizsban [...] este félelmetes a metróval utazni. Legalább láttam bizonyos dolgokat a fiam, s meggyőződött róla, mi a valóság [...] Én ha külföldi szállások el, szoktam telefonálni. És csak akkor, ha nincs szállás a hotelben.

[Aulik feljegyzése, fentiekhez – MJ] 1980.10.07-én beszéltem az illetővel a Felügyelőség székházában [...] Noha számos kérdéssel szorgalmaztam részletesebben beszámolni érezhető volt a tartózkodása, hogy a meglátogatott személyek ügyködéséről beszéljen. Azt mondta, nem észlelt semmi olyasmit, ami minket érdekelne [...] Közlései összefüggéstelenek voltak, ugrált egyik témáról a másikra. Megmondtam neki, hogy elégedetlen va-

¹⁰² Fazekas János (Lupény, 1926 – Budapest, 2004) romániai magyar politikus. 1954 és 1984 között az RKP KB tagja, 1974–1982-ig az RKP KB Politikai Végrehajtó Bizottságának tagja, 1965–1975-ig a Minisztertanács alelnöke, 1975–1982-ig miniszterelnök-helyettes, 1974–1980-ig belkereskedelmi miniszter. 1982-ben elveszítette Ceaușescu bizalmát, s kikerült a pártvezetésből. Élete utolsó éveiben áttelepedett Magyarországra. NOVÁK CSABA ZOLTÁN: Egy romániai magyar kommunista káder, Fazekas János életútja, I. In: *Transindex*, 2012. június 16. Online: itthon.transindex.ro – 2017. július.

¹⁰³ Márton Áron temetése 1980. október 4-én volt a gyulafehérvári székesegyházban, Lékai László esztergomi érsek temette.

gyok a közléseivel, azt vártam, hogy az út engedélyezésében megtestesülő bizalmat korrekten viszonzza. Megjegyezte, hogy sajnálja [...] de semmi többet nem tud mondani a külföldi útról. A beszámolóra fordított idő rövidsége miatt is elsiklodhatott bizonyos dolgok fölött. Pontosítottam, hogy a beszélgetést az ő bejelentése határozta meg, miszerint felesége, és egy marosvásárhelyi lány várnak rá a városban. Ezzel együtt a 17-19 közti idő elég kellett volna legyen. Kifejezte kívánságát a beszélgetés újrafelvételére [...] ha lehet nála otthon, mert ott inkább elemében érzi magát. Az elsőtítkár elvtárs jóváhagyásának birtokában felhívtam a figyelmét, hogy jobban vigyázzon a magatartására, kivel mit beszél, mert néhányszor pártunk és államunk politikájára nézve előnytelen kijelentéseket tett. Azonnal tagadott, azt állította, hogy az 1977-78-as ilyen jellegű beszélgetéseink óta nem hiszi, hogy tett volna helytelen kijelentéseket. Hozzátette, bizonyos szempontból igazam lehet, poharazgatás közben tehetett elvtelen megjegyzéseket [...] Újból megkért, higgyem el, ő nem „nacionalista”, [...] román barátai is vannak, Felügyelőségünk alkalmazottai között is, még „azt a szerepet is felvállaltam, hogy a Securitate barátja legyek”.¹⁰⁴

„Copilul” mint székely-magyar

A nyomozati dossziében az orvos ügy jelenik meg, mint akinek fontos a nemzeti identitás megőrzése, és a kérdés napirenden tartása. Ez főleg a lehallgatásokból lesz nyilvánvaló, ahol többször elhangzik a minősítés valakiről: „igaz székely”. Román szemszögből magatartása nacionalizmusnak minősült. Ami érdekes, hogy nemcsak baráti körben hangzottak el ilyen megnyilatkozásai, ahogy általában Erdélyben az megszokott, hanem románokkal is tematizálta a nemzetiségi sérelmeket, ahogy azt korábban láttuk. A „nacionalista” minősítést az sem semlegesíti, hogy időnként kijelenti, orvusként nem számít nála, ki milyen nemzetiségű. Ahogy az sem, hogy gyermekeit Brassóban olyan albérletbe adta, ahol németül és románul tanulhattak a háziaktól. A nemzeti öntudat külsőségeken is megnyilatkozik: székely és magyar himnusz éneklése, de előszeretettel szaval, mind klasszikusokat, mind kortársakat. Nézzünk néhány példát! Elsőnek egy olyat, amelyben a román televízió magyar nyelvű adását kritizálja teljes joggal, olyan megállapításokat téve, amelyeket akkoriban nem volt tanácsos hangoztatni.

„Kelt 1980.03.25. JELENTÉS. Két Maros megyei vezető funkcióban lévő ismerősömmel beszélgettem, akik 1980.03.24-én egy mulatságon vettek részt a CERBUL [Szarvas] vendéglőben Kovásznán. Záróra közeledvén, és másokkal is együtt fogyasztva, három asztalt összehúztak és így a két illető, meg egy ezredes, aki a focsani milícia főnöke volt (kezelésen tartózkodott Kovásznán) egy asztalhoz kerültek Becsek Gabi¹⁰⁵ vendéglőfelelőssel, H. Erikával¹⁰⁶ [Az Erika név elé más írással

¹⁰⁴ ACNSAS FI 262770/I/14–16. A doktor kihallgatását követően otthoni családi beszélgetését is lehallgatják, figyelve a célszemély reakcióit. A margószéli kommentárban a doktor több olyan otthoni állítását cáfolja az ezredes, ami nem hangzott el a beszélgetésben. ACNSAS FI 262770/IV/177.

¹⁰⁵ Becsek Gábor 1951-ben született Barátoson, 1971 óta kovásznai lakos. A 2008-as önkormányzati választásokon, ahol független polgármesterjelöltként indult, más

beszúrták: Józsa – MJ] a román televízió magyar részlegétől, és dr. Szurkossal, akit nevezett Becsek Gabi hívott az asztalhoz. [Másfél sor anonimizálva – MJ] Mivel a román nemzetiségűek az anyanyelvükön, a magyarok szintén az anyanyelvükön társalogtak, és nem tudta, hogy a román atyafiak közt az egyik jól tud magyarul, Szurkos néhány tendenciózus kijelentést engedett meg magának. Felfogván, hogy kivel társalog (a televízió képviselőjével) szemrehányásokat tett neki, hogy hamis képet adnak a valóságról. Minthogy a programokat megvágják, azok távolról sem tükrözik a magyar lakosság gondolkodásmódját. A TV egész műsorából hiányolta a karakteres személyiségeket. Szerinte az embereket félrevezetik, akik unják azt a politikai színezetet, amivel a programok átítatódznak. Aztán, állította ő, nem lehet nagyobb hülyeséget ki se találni, mint meghívni a költő Adrian Păunescut, aki annyi kárt okoz az országnak, félrevezeti a gyerekeket, és az ifjúságot sovén, egoista szellemben neveli. Göbbels a maga idejében hasonló szellemben nevelte az embereket, de ő legalább hazafiságra is nevelt, amit A. Păunescu nem tesz meg. Ebben a pillanatban az én ismerősöm közbeszólt, helyretette dr. Szurkost, és azt igényelte Erikától, hogy a párt dokumentumainak szellemében foglaljon állást. Ebben a helyzetben dr. Szurkos elnézést kért és elhagyta az asztalt. Utólag, H. Erikával is meg lett beszélve, hogy milyen magatartást lett volna köteles tanúsítani. Rövidesen ő is távozott. Javasolom, hogy az általuk betöltött tisztségek miatt, az ismerőseim ne legyenek figyelmeztetve [?] [Az utolsó szó olvasata bizonytalan – MJ.] Jelentő Popa Gheorghe százados.”¹⁰⁷

1975. március 2-án családi beszélgetést hallgatnak le, amely a szöveg margójára húzott piros nyilak és vonalak tanúsága szerint nem nyerte el az állambiztonság tetszését. Az orvos és felesége a „valóságról” beszélget fiukkal. A leirat Célszemély (Csz), Nő (N), Férfi (F) nevekkkel illeti a beszélgetőket.

„N: [...] Akkor jelentek meg azok a magyar nyelvű feliratok Kézdivásárhelyen egyes üzletek falain.

F: Hogy-hogy? Azokon a helyeken, ahol mi magyarok vagyunk többségben, magyar feliratokat kellene kitenni. De a főutakon nincs ilyen, csak a mellékutakon.

N: Úgy van. Kézdivásárhelyen például kiírták, hogy „Kenyér”, meg ilyenek...

életrajzi adatot nem közöl. – Együtt Kovásznáért! In: *Becsek Gábor blogja*, 2008. május 29. Online: becsekgabor.blogspot.hu – 2018. január.

¹⁰⁶ Józsa Erika (Nagyvárad, 1951 –) énekes, zenész, tévés személyiség. 1971-től a Román Televízió magyar adásának bemondója, riportere. A román pártfőiskolán tanult újságírást (1979). Az első romániai női együttes megalapítója (Vénusz, Nagyvárad), majd Horváth Károllyal zenél együtt előbb duóban, majd kvartett tagjaként (Táltos). 1983-ban távoznak Romániából. Károly Magyarországon marad, Erika Ausztráliában él, Demján József szintén nagyváradi származású rendező felesége.

¹⁰⁷ ACNSAS FI 262770/I/137.

Csz: Észrevettétek, hogy Cófalva bejáratánál eltűnt a magyar nyelvű felirat?

F: Az kétnyelvű volt.

Csz: A magyar nyelvű tűnt el. A főutakon már nincsenek ilyenek. Be akarnak törni minket. Erősödik a nacionalizmus. Huszár azt mondja, hogy a gyermekeink majd pofonokkal fizetnek ezért. Én azt mondtam neki, hogy ezeknek 60%-a román tannyelvű iskolákba jár.

F: És?

Csz: Azt mondta, hogy őket fel fogják pofozni a nevük miatt.

N: Szerintem is így lesz.

F: Ezek nem épelméjűek.

Csz: Kikre gondolsz?

F: A szülőkre, akik román iskolába adják a gyerekeiket.

Csz: Én is így gondolom. Mégsem lehet erről beszélni, mert egyszerűen nincsenek magyar nyelvű szakiskolák. A gyerekeknek pedig tanulniuk kell valahol.

F: A nevükön kívül semmijük sem marad. Nem fogják ismerni a származásukat. Nem fogják ismerni a történelmi múltunkat, román tannyelvű iskolában ezeket nem ismerheti meg. [...]

Csz: Hallottam egy mondókát: Hajdú Győző őfelsége, tízezreknek ellensége. (Előadja, hogy Oprea doktorral és Szabó Jenő doktorral ittak, és ő olyanokat mondott, hogy Szabó Jenő többször is rátaposott a lábára, hogy vegye észre magát. A felesége szerint egyfolytában taposnia kellett volna, mert olyasmiről szokott beszélni ittasan, amiről nem lenne szabad.) Fazekas szerint ezekkel szemben különleges politikát kell vinni. Ő nagyon diplomatikusan járt el, amikor a Kolozsvári Írószövetség párttitkára volt. Hetven magyar és 10 román íróból állt. Ő mindenkit besorozott, aki le tudta írni a nevét. Így került oda egy Ghișe nevű fickó is. Ez most miniszterhelyettes, egy kisisten Bukarestben. Így járt el Fazekas. [...]

N: Ilyen emberekre van szükség. Még mindig megőrizte a pozícióját.

Csz: [...] Gere Mihály¹⁰⁸ viszont egy gané.

F: Ő nem magyar?

Csz: Az lenne, de ő a románok seggnyalója.”¹⁰⁹

„Copilul” és a pártmunka

„1980.04.27. [Ikt.sz. értelmezhetetlen: 112/200/F.N.0019 – MJ] INFORMÁCIÓS JELENTÉS A V.A. val folytatott beszélgetésből a következő dolgokat érdemes megemlíteni Szurkos Istvánnal kapcsolatban: Egy városi pártgyűlés előtt Szurkos István megbízott egy asszisztensnőt, hogy telefonon hívja ki sürgősségi esetre hivatkozva. A városi párttitkár, mielőtt elengedte volna az orvost, elküldte Mátyás doktort és Szántó elvtársat, hogy ellenőrizzék, igaz-e a telefon állítása. A küldöttek visszajövetelkor

¹⁰⁸ Gere, Mihai (született Gerő Mihály) (Temesvár, 1919 – Bukarest, 1997) magyar származású román kommunista vezető. Illegális kommunistaként börtönbe kerül 1940 és 1944 közt, ahol megismerkedik Nicolae Ceausescuval. Elemzők későbbi karrierjét ennek tulajdonítják. Szakmája kőműves, elemi után csak pártfőiskolát végzett. 1965-től különböző vezető tisztségeket tölt be az RKP KB-ban, ő a párt gazdasági részlegének vezetője 1989-ig. CURTIFAN, TUDOR: Nomenclatura comunistă. Mihai Gere, ascensiunea ilegalistului care nu a deranjat. In: *DC News*, 2018. január 7. Online: www.dcnews.ro – 2018. március.

¹⁰⁹ ACNSAS FI 262770/II/13–15.

megállapították, hogy a sürgősségi eset nyugodtan kötögetett az ágyban. TM: Szurkos István Sorbán Z. hatáskörébe tartozik. Mesaros Vasile hadnagy.”¹¹⁰

„BM Kovászna Megyei Felügyelőség. Szig. titk. FELJEGYZÉS A „Kórház” dossziéhoz. 1981.01.15-én Dr. Szurkos Istvánt fogadta az RKP Megyei Bizottságának első titkára, az érintett kérésére. Egy új kórház építését igényelte Kovászna számára, ahol szülészeti is van, tekintettel arra, hogy ez utóbbi jelenleg olyan helyiségekben működik, amelyek semmilyen szempontból nem felelnek meg a célnak. Ugyanakkor igényelte, engedélyezzék részvételét egy a nők sterilizálásának kezelését fejlesztő továbbképzésen magyarországi kórházban, ahonnan hivatalos meghívót is kapna. Az Elsőtitkár elvtárs, a szerveink által szolgáltatott információk alapján figyelmeztette a doktort, hogy bizonyos helyzetekben nem megfelelő álláspont-ra helyezkedik, előnytelenül kommentálva pártunk és államunk politikáját, kérve ugyanakkor magatartásának felülvizsgálatát, és hogy az RKP tagjához méltó viselkedést tanúsítson. Aulik ezr.”¹¹¹

A két feljegyzés, hozzászámítva azt a lehallgatott beszélgetést, ahol a párttagok felvételénél bevezetett szertartáson humorizálnak Fábíán Ernővel, Annus József jelenlétében, az orvos közömbösségének jele. Hanyag-sággal, érdektelenséggel vádolható a párttagsági könyv elvesztése miatt, amiért a felelősséget igyekeznek másra hárítani. A városi pártbizottság titkárának eljárása pedig arra utal, hogy közismert volt, koloncnak tekinti a „pártmunkát”.

Értelmiség és hatalom

Szurkos István, a „Copilul” dosszié fényében, azok közé az értelmiségiek közé tartozott, akik megpróbálták egyeztetni a szocializmussal szemben kritikus magatartást a hatalommal való békés, egyéni érdekek számára előnyös együttéléssel. Mind Király Károly, mind Nagy Ferdinánd megyei első titkárokkal kapcsolatban állt. Utóbbi az 1983. július 7-én rögzített lehallgatás szerint meg is látogatta új villájában.¹¹² A karrier érdekében kötött elvtelen kompromisszumok az életstratégia elfogadott részei voltak Romániában. Mégis mi bosszanthatta az Állambiztonságot a magatartásában? A nem teljesen egyértelmű válaszokat a lehallgatási leiratokban meg lehet találni. Mivel a lehallgatási leiratok hosszadalmasak, és megvágyva értelmezhetetlenek, csak két jellemzőnek véltet közlök:

„1975.05.14. 23 óra. Szurkos István, Annus József, Horváth Arany,¹¹³ Fábíán Ernő beszélgetnek. Úgy tűnik, a célszemély és Annus Marosvásárhelyen Sütő Andrásnál jártak. [Nevük kezdőbetűje jelöli a beszélőt. – MJ]

¹¹⁰ ACNSAS FI 262770/I/128.

¹¹¹ ACNSAS FI 262770/I/13.

¹¹² ACNSAS FI 262770/IV/38. A titkár ottlétéről nincs a dossziében lehallgatási feljegyzés. A doktor dicsekszik ezzel Incze Sándor református lelkésznek, amit lehallgatnak.

¹¹³ Horváth Arany (Magyarózd, 1932 – 2016), szerkesztő, riporter, Horváth István író lánya. 1968 és 1994 között a bukaresti *Művelődés* szerkesztője, főszerkesztőhelyettese.

SZI: Sütő, mint a Központi Bizottságban a kultúráért felelős, azt ígérte, meglátogatja Kovásznát, de mégsem jön.

HA: Nehogy azt hidd, hogy Sütő valami fontos ott a KB-ban, sokszor hozzá sem engedik szólni a politikai kérdésekhez.

SZI: Képzeljétek el, mennyire hatásos ez! Még Marosvásárhelyen is felfigyelnek rá.

-----érthetetlen-----

HA: Ernőke! Én elolvastam Kányádi összes nyilatkozatát a saját szememmel. Meg is fogom mondani, már holnap, telefonon Hanchesnak, mert érdekli.

FE: Nem kell. (Csend)

SZI: Meg kellene tudnod...

FE: Nem szükséges [feltehetően arra utal, hogy nem kell szólni Hanchesnek – MJ] mert ez a Hanches rossz ember, olyan fickó, aki alibizik.

HA: Még ha igazatok lenne is, tudjátok meg, hogy én bízom benne.

SZI: Akkor el lehetne mondani, hogy nagyon szerette Erdélyt, Háromszéket, mindent, de most nem mondhatjuk el róla (mindenki beszél, zúrza-var)

HA: Isten őrizz! Nem egészen (konfúz duma). Nem ismeritek a sógoromat (fényképet mutat).

SZI: (közbeszól, más irányba terelve a beszélgetést) Te holnap Nyugatra mész?

AJ: Igen.

HA: Mit gondolsz, mi lesz, tábornok?

AJ: Hogy kineveznék tábornoknak?

SZI: Én azt gondolom, hogy kulcsfigurája a hatalomnak...A nagyfőnöknek sem tetszene, ha...Még Kézdiven is, még az általános iskolásokat is bezárták, pedig az egy világ végén levő hely Erdélyben.

FE: Amelyik azonban több levegőhöz kellene jusson (valószínű a szabadságra gondol).

SZI: Nem azért nem csukják le őket, hanem...

FE: Engem két órán át faggatott. Dicsért előbb, aztán...Szóval udvarias volt, lelkileg beszélt, de nagyon megijedtem.

HA: (nevet) Szóval megijedtél!

FE: Én nem tudom, ti hogy vagytok vele, de érzem, ahogy megy fel a vérnyomásom.

SZI: Disznóság. Mindannyian nagy nyomás alatt vagyunk. Eltemetnek. [Valószínű Hanches ezredes, a megyei főfelügyelő a félmondatok tárgya – MJ]

FE: Úgy van.

SZI: De Európát nem érdekli! (Más kontextusban megemlítik az ország elnök elvtársának nevét is.)

HA: Én tudom, mit akart mondani Sütő, amikor kitért a Ceausescuval való találkozásra. Ahogy már mondtam nektek, én elolvastam Kányádi minden hozzászólását elejétől végig. Őt nem is hagyták beszélni.

FE: Hagyták, csak keveset.

HA: Mit tehetett? Mondjátok meg, mit lehet tenni egy ilyen helyzetben?

SZI: Nahát, én nem értem őket.

HA: De hát nem kapott szót sem Sütő, sem Kányádi.

FE: Hát persze, csak úgy sétálni mentek oda.

HA: Hát persze. Megmondták, hogy erről meg erről lesz, aztán... [A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Országos Tanácskozásán történeteket kommentálják. – MJ]

(Össze-vissza beszélnek, mind ittak, lehet berúgtak, félmondatokat mondanak, nem lehet tudni, mire utalnak)

FE: Nézd csak meg! Fazekast előléptették, magasabb tisztségbe tették az új választásokat követően, és...

(Össze-vissza beszélnek, vagyis elkezdene egy mondatot, de nem fejezik be, nem lehet tudni, mire utalnak.)

HA: Az igazságon kívül minden problémát megoldottunk Kolozsváron, mégpedig magyarul.

SZI: Igen, igen, az iskolák tekintetében 50%-ban megoldódott...

FE: Hát persze, nincs semmi baj! Csak azt nem értem, hogy nem ellenkeztek, emlékezhetek, arról volt szó....

SZI: Amikor Csehszlovákiában az iskolákban járt (Kányádi), mindenki figyelt rá. Teljesen el volt ragadtatva az ott hallottaktól.

HA: Nálunk katasztrofális a helyzet.

FE: A romániai értelmiségben nincs semmilyen virtus. Ez a pali azt csinál, amit akar. Ugye kijelentette, hogy a nők ne járjanak rövid szoknyában, mert akár el is ítélik őket, ha nem tartják be az utasítást. Hát ide jutottunk. [Nyilván N. Ceaușescu utal. – MJ]

HA: Hát igen.

SZI: És utalt a szakállasokra is.

(A szalagon zúgás hallatszik, a beszéd nem.)

AJ: Ti elmentek újból Marosvásárhelyre, és újból próbálkoztok, aztán jövétek s próbálkozunk itt is.

FE: Jó, de kellene legalább 15-20 ember, sokat kell járkálni.

HA: De nincs semmilyen jelzés, figyelmeztetés, amin keresztül (SZI félbeszakítja)...

SZI: Azt ígérted, valaki le fogja fényképezni egész Erdélyt.

(egymás szavába vágunk, mind részegek)

AJ: Sokan jöttek hozzánk Magyarországra, elmondták a magukét, ismerem a helyzetet... a fél országot érdekli ez.

SZI: Igen, az ismeretek nagyon fontosak.

FE: A helyzet elég szomorú, nyilván ismerni kell a körülményeket, ahhoz... Itt van például MINZETTI [nyilván félrehallás, Mindszenty lehetett eredetileg – MJ], egy középkorú férfi volt, sok áldozatot hozott Magyarorszáért... ellenállás nélkül! Mindszenty ellenállása jó volt. Nem lehet mindig taktikázni... Figyelembe kell venni Soljenksi [nyilván Szolzenyicint értették félre – MJ] intelligenciáját is. A hatás egyre nagyobb.

(Megint csak töredékek hallatszanak.)

AJ: A szolidaritás egyre szélesebb körökben gyűrűzik. Én nem tudom, itt az emberek nem a saját dolgukkal foglalkoznak, egymást pletykálják, irigykednek. Ez nemzet?

SZI: Én mostmár tudom...

AJ: (félbeszakítja) Politikai rétegek nem léteznek...

SZI: Az írók pedig dilettáns politikusok...

FE: Igen, én ezzel teljesen tisztában vagyok.

HA: Én már az előbb meg akartam kérdezni, hogy miért várják el Sütőtől, vagy Domokostól,¹¹⁴ hogy...

¹¹⁴ Domokos Géza (Brassó, 1928 – Marosvásárhely, 2007) romániai magyar irodalomszervező, politikus. Egyetemi tanulmányokat Kolozsváron és Moszkvában folytatott. Újságíróként dolgozott, majd 1961-től a Román Irodalmi Könyvkiadó nemzetiségi részlegének vezetője. 1970-től a Kriterion Könyvkiadó igazgatója. A

SZI: (közbevág) A politikusok...

AJ: Itt van ez a Fazekas, jó irányba indult, jó irányba indult, nálunk Magyarországon az öntudat erősebb (konfúz beszéd).

FE: (A Magyarországra tanulni ment diákokról beszél) Vannak ott tanárok, akik tudnak, újságok, de ezek csak külső formák...

HA: Pista Kálmánnak, ne félj, nem engedélyezték, szavamra...

FE: Ott az emberek többet tudnak, érzékenyebbek.

AJ: Ha az információ-robbanás elérne ide, könnyebb lenne.

SZI arról panaszkodik, hogy nem jön be a magyarországi sajtó, tenni lehetne valamit, hogy jobban érkezzenek a publikációk.

HA arról beszél, hogy a kolozsvári írók az Írószövetséghez fordultak, de azok azt válaszolták, nem tehetnek semmit, egyszerűen nem importálják.

SZI: Ismerjük a helyzetet, de tudod mit tett Márkó Imre?

HA: Mit?

SZI: Megírta Bukarestbe, hogy ez nem állapot, hogy ő ne kapja meg a megrendelt lapokat...És azonnal elküldték neki!

HA: Az egyedi eset. Mi azt a választ kaptuk Bukarestből, amit említettem. (mindenki kiabál)

SZI: Én beszéltem a bukarestiekkel, azt mondták: Uram, nem lehet. Kérdezték meg Ildikót, fél órát beszéltem velük. Sepsiszentgyörgyön lehet és Kovásznán nem? (AJ-hez) Arról volt szó, hogy több információt küldtök, s megint csak ott vagyunk, ahonnan elindultunk.

AJ: Ez így nem jó, vigyáznotok kell...

HA: Persze, mi nem vigyázunk, de ti ott Jóska, de ti ott tévedtek, mert itt nálunk határozott politika érvényesül. Mi kiszámítottak vagyunk, én nem tudom hogy, de valahogy úgy forgatjátok, hogy nektek legyen igazatok. Én nem tudom, hogy nekünk nincs időérzékünk, vagy nektek nincs időérzéketek, de ez így nem megy tovább.

SZI: Jenő bácsival mi is megvitattuk ezt a helyzetet, és mi is arra jutottunk, hogy ez így nem megy. A magyar politika, vagyis a vezetés nem foglalkozik a tényleges nemzeti helyzettel. Kádár sem foglalkozik, csak elsajátítják, amit a tévében bemutatnak, nem foglalkoznak a békeszerződés kérdésével, és másokkal...

HA: Ez biztos....

FE: Uraim, maradjunk önmagunk! Ha Magyarország kialakítja az együttélő nemzetiségek politikáját Jugoszláviával, kutya kötelessége lesz nem sokkal (félbeszakad) ahol a hit...

HA (közbevág) Ez a hit engem nem kötelez semmilyen felelősségvállalásra. Ígéretekből van (össze-vissza kiabálnak).

SZI: Amit Tito megmutatott az a legállandóbb és legokosabb dolog...

HA: De ő kinek az oldalán áll?

FE: Valójában arról van szó, hogy mi módon oldották meg a nemzeti helyzetet Közép-Európában, mert ez hidat képezhet a szocialista országok között. Ez jelenleg érvényben van.

HA: Ez csodálatos lenne, Ernőkém. Csak nem itt, hanem ott.

SZI: A mi helyzetünk Magyarország és Románia között lehet híd.

HA: Hát persze, hogy híd kellene lennünk, de nem tölthetjük be ezt a szerepet, mert nem kapjuk meg ezt a funkciót. (veszekednek) Ha küldesz egy

cikket egy szerkesztőségbe, minden szerkesztőt gyűlésre hívnak, hogy felelősségre vonják őket...

FE: Az nem jó, ha Magyarországon Erdélyről írnak. Illyés¹¹⁵ vagy más. Mert nem lehet tudni, mi lesz itt a következménye.

HA: Az is igaz, hogy ha valaki írt is ilyesmit, azonnal leváltották.

(érthetetlen beszéd)

AJ: A helyzet nagyon komoly. És ezt kint is így értették.

FE: Jóska, nem lehet, itt a textilgyárban...

HA: Semmi sem változott. (konfúz szöveg)

SZI: Csak akkor érezhetjük magunkat itthon, ha tanulunk a Nyugattól, mindent, művészetet is, akkor érezhetjük otthon magunkat. Ha megtanulunk párizsi módon élni, írni.

FE: Pontosan, még Sütő, Gombos,¹¹⁶ Illyés is másképp gondolkoznak.

SZI: Mégis a Gálfalvi¹¹⁷ közleményei sokkal szimpatikusabbak, mint (érthetetlen név)...

HA: Gálfalvi Gyuri kitűnő riporter (össze-vissza beszélnek) Zsókat, amikor a Hétben a kivégzett katonákról írt, felelősségre vonták...Kányádi nevét is emlegeti: Kányádi szája tátva maradt, nem értette mi történik. Zsolt¹¹⁸ pedig azt mondta neki: Jól van öreg, ilyen dolgokkal jöttél hozzám? És verte az asztalt a miniszter előtt. Ha én nem írom meg a cikket, ment volna a párttitkárhoz cirkuszolni, vagy kivégezték volna Katona Ádámot,¹¹⁹ vagy éppen Kányádit.

FE: Nem kell mindent olyan komolyan venni. Gálfalvi Zsoltnak akkor sem lett volna szabad hazudnia, egyáltalán nem kellett volna írjon semmit. Kovács András¹²⁰ vasárnap reggelének tiszteletére nálam kopogtat. Nem voltam otthon. A gyerekeim felől érdeklődik. Mit szóltok hozzá?¹²¹

¹¹⁵ Illyés Gyula (Sárszentlőrinc, 1902 – Budapest, 1983) magyar költő, drámaíró, műfordító, a II. világháború utáni magyarországi irodalmi élet ikonikus alakja. A határokon túli magyarokkal kapcsolatos állásfoglalásai miatt szálka volt a román hatóságok szemében.

¹¹⁶ Gombos Gyula (Temesvár, 1913 – Budapest, 2000) újságíró, irodalomtörténész. 1925-ben családja Budapestre települ. 1947-ben letartóztatják a Magyar Közösség perben, 1948-ban Svájcba, majd az USA-ba emigrál. New Yorkban a Szabad Európa Rádió munkatársa. 1984-ben Párizsba települ, majd a rendszerváltást követően hazatér.

¹¹⁷ Gálfalvi György (Marosvásárhely, 1942 –) Kolozsváron szerzett magyar szakos tanári diplomát, 1965-1970-ig a bukaresti *Ifjúmunkás* szerkesztője, 1970 és 2008 között a marosvásárhelyi *Igaz Szó* (majd *Látó*) munkatársa, utóbbinak főszerkesztője is. A rendszerváltást követően számos kulturális alapítvány kurátora. R riportjaival szerzett nevet.

¹¹⁸ Gálfalvi Zsolt (Marosvásárhely, 1933 –) irodalomkritikus, esszéíró, kultúrpolitikus, György bátyja. Magyar szakos tanári diplomával az *Utunk*, az *Igaz Szó*, az *Előre*, *A Hét* szerkesztője. Irodalompolitikusként a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács nemzetiségi irodájának vezetője, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Országos Tanácsa Bűrójának, 1977-től a Román Írószövetség vezetőtanácsának tagja. A román-magyar kultúrpolitikai feszültségek idején az RKP szócsöve.

¹¹⁹ Katona Ádám (Dicsőszentmárton, 1935 –) művelődéstörténész, közíró, Székelyföld folklórájának, hagyományainak kutatója. A forradalom után az RMDSZ-ben politizál, Székelyudvarhelyen él.

¹²⁰ Kovács András (Bözödújfalú, 1926 – Sepsiszentgyörgy, 2004) a kommunista újságíró tipikus alakja. Még nem végezte el a középiskolát, amikor kinevezik a kolozsvári *Igazság* főszerkesztőjének (1949). Docens a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen,

HA: Kérdezek én tőled valamit, Ernő.
 FE: Tessék.
 HA: Egy fiatal az egyetem befejezése után szerkesztőségbe helyeztek és ez a Kovács András egyből kivágta.
 SZI+FE: Miről van szó?
 HA: Valami színházi ügyről volt szó, és ez a Kicsi Blazsika ellent mert mondani, ezért kivágták a szerkesztőségből.
 SZI: Apróságokért.
 HA: Igen, apróságokért, nem nagy horderejű dolgok miatt.
 SZI: Bizonyára apróságokért, mert sem ő, sem Szávai Géza¹²² nem törték össze magukat, hogy védjék az erdélyi magyarságot.
 HA: Ki ez a Szávai Géza? Nem ismerem.
 SZI: Egy erdélyi zseni, amilyenek nálunk szoktak teremni. (Menni készülnek, majd távoznak)¹²³

A másik hangfelvétel:

„1983.02.02-án 12,15-kor Szurkos István Fábián Ernő tanárral, és Magyarri Gábor¹²⁴ magyarországi vendéggel ittasan tér haza. [SZI = Szurkos István, SZI-né = az orvos felesége; FE = Fábián Ernő; MG = Magyarri Gábor.]
 SZI: Tegnap voltam a megyei első titkárnál. Megjegyzem, nem én akartam menni, hívtak. Kovásznának szüksége van egy belgyógyászati klinikára. Ennek a lehetőségéről tárgyaltunk.
 FE: Légy szíves magyarázd meg nekem, miért tiltották be a pamfletteket? El kell érkezniem a szomszédom temetésére.
 SZI: Mindent betiltanak!
 SZI-né: Világos nem, honnan tudhatná.
 SZI: Tudom miért; aknákat telepítettek, falragaszok jelentek meg, megverték a csomakőrösi papot...
 FE: De hát kit verjenek meg a pap helyett? A híveket? (vendéghez) Mi újság Magyarországon? Hallom, hogy Száraz Györgyöt¹²⁵ előléptették...
 MG: Nem tudok semmit.
 SZI: Igaz, ő lett a Kortárs főszerkesztője.
 MG: Akkor elő kell fizessünk nevezett lapra.
 SZI: Mit gondoltok, Száraz a hatalom embere?
 FE: Úgy hallottam, igen.

---

miközben még nem érettségizett. 1970 és 1985 között *A Hét* felelős szerkesztőségi titkára.

¹²¹ Fábián Ernőnek nem volt gyermeke.

¹²² Szávai Géza (Küsmöd, 1950 –) író, műfordító, esszéíró. 1973-ban magyar-francia szakos tanári diplomát szerzett Kolozsváron, különböző iskolákban tanított, 1979–1988-ig *A Hét* szerkesztője. 1988 óta Budapesten él, főszerkesztője az általa alapított (1994) PONT kiadónak.

¹²³ ACNSAS FI 262770/III/230–235.

¹²⁴ Magyarri Gábor nagy valószínűséggel geológus, életrajza nem fellelhető.

¹²⁵ Száraz György (Budapest, 1930 – Budapest, 1987) magyar író, drámaíró, műfordító. 1952-ben katonaidéjének letöltése után, életfogytiglan tartó börtönnel sújtották „titóista szervezkedés” vádjával. 1956-ban szabadult. Múltja miatt nem vették fel egyetemre. Autodidaktaként szerez tudást. Művelődési házban művészeti vezető, majd igazgató. 1977-től az *Élet és Irodalom* publicisztikai rovatvezetője. 1983-tól haláláig a *Kortárs* főszerkesztője.

SZI: Most 13 éve... Hallottatok Durayról?¹²⁶ [Az eredetiben: DUNAI – MJ]
 FE: Igen.
 MG: Mi van vele?
 FEI: Úgy hallottam a rádióból, hogy megint tárgyalása volt, de megint halasztottak.
 SZI: Tudjátok meg, hogy Duray minden kovásznai értelmiséggel összetart.
 FE: Elhiszem.
 MG: Mivel vádolják Durayt?
 FE: Hogy vétett a csehszlovák állam ellen, mert memoranduma nemhivatalosan jutott ki Madridba.
 [...]
 SZI: Tamási Áront¹²⁷ elűzték, és így ért haza.
 FE: Nagy István¹²⁸ üldözte el.
 SZI: Fóris¹²⁹ sem volt jobb nála.
 [...]
 FE: Nagy István sokaknak okozott bajt.
 MG: Hallottam, hogy ördögi fickó volt.
 FE: El kellene olvassa Huszár Sándor: Sorsom emlékirata c. könyvét.
 [...] FE készül elmenni, hogy összekészítse a MG-ral elküldendő könyveket.
 SZI: Sietsz, ahelyett, hogy bemutatnád a nagy kelet-európai ugrást.
 FE: Várom, hogy azt mások írják meg.
 MG: A modellnek akkor is léteznie kell, ha mi nem írjuk meg.
 FE: Én megírhatnám, de a cenzúra előtt te felelsz érte.
 SZI: Ez hülyeség, nem erről van szó.
 FE: Jó ott, ahol proletárdemokrácia van, mert azt tehetsz, amit akarsz.

¹²⁶ Duray Miklós (Losonc, 1945 –) eredeti foglalkozása geológus. A csehszlovákiai kisebbségi érdekvédelmi küzdelmei tették nemzetközileg ismert politikussá. A New Yorkban 1982-ben megjelent *Kutyaszorító* c. műve nagy botrányt okozott Magyarországon is, mert Csoóri Sándor írta az előszavát. Többször tartották hosszas vizsgálati fogságban, de nemzetközi nyomásra elálltak elítélésétől. A rendszerváltás után 2010-es visszavonulásáig a szlovák parlamentben politizált.

¹²⁷ Tamási Áron, eredeti neve Tamás János (Farkaslaka, 1897 – Budapest, 1966) erdélyi származású magyar író. Kolozsváron folytatott jogi és kereskedelmi tanulmányok után Brassóban lesz banktisztviselő. 1923 és 1926 közt az USA-ban él, onnan küldi haza írásait, amelyeknek eredeti hangvételére felfigyel a korabeli kritika. 1944-ig Kolozsváron él, az *Ellenzék* munkatársa, közben regényeivel népszerű író lesz, főműve az Ábel-trilógia. A II. világháború után, 1947-ig képviselő a Parasztpárt színeiben. 1949 és 1953 között hallgatnia kell, Sztálin halála után tér vissza az irodalmi és közéletbe. Szurkos feltehetően arra utal, hogy szülőfalujában temették el.

¹²⁸ Nagy István (Kolozsvár, 1904 – Kolozsvár, 1977) munkáskörnyezetből jött autodidakta romániai magyar író. A két háború közt bútorasztalosként tartja fenn magát, többször bebörtönzik munkásmozgalmi tevékenysége miatt. A kommunista hatalomátvételt követően nemzetgyűlési képviselő, 1948 és 1952 közt a Bolyai Tudományegyetem rektora. Műveiben az ipari munkásságot ábrázolja többnyire hitelesen.

¹²⁹ Fóris István (Tatráng, 1892 – Bukarest, 1946) 1940 és 1944 közt az RKP vezetője. 1945-ben letartóztatják és meggyilkolják Gheorghe-Gheorghiu Dej kezdeményezésére. Anyját, Kocsis Annát, aki nyomozott fia halála után, Nagyváradon a Körös folyóban, kötéllel a nyakában találták meg. 1968-ban rehabilitálták, de továbbra sem beszéltek róla.

MG: Ezt hogy érted.

FE: Ha tenni akarsz valamit, sosem rúghatsz labdába, mindig tartalék játékos maradsz.

[...]

SZI: Nem arról van szó, hanem arról, hogy Erdély lehetne a modern kultúra központja. Itt vallásszabadság volt, miközben mindenütt rengeteg a baj.

[...]

SZI dicséri Nagy István Sáncaja c. regényét. FE szerint van vagy két jó könyve, épp ezért nem kellett volna politizáljon. MG Gaál Gábort¹³⁰ is tehetségnek tartja.

SZI: Megpróbált ő is valamit, de nem hagyták kibontakozni. Kihalóban vagyunk, de legalább legyen méltóságos a pusztulásunk.

FE: Igazad van.

SZI: Azért azt gondolom, nem lehet egy nemzetet csak úgy lenyelni.

MG: A XVI. század nem volt kritikusabb a mostaninál is?

FE: Nem, a törököket csak az adók megfizetése érdekelte, a vallás vagy az irodalom nem.

MG: Báthori volt a hatalmon, aki végső soron támogatta a romlást.

FE: Azokat a hibákat Bethlen Gábor helyrehozta.

[...]

FE miközben készül indulni a temetésre, szóba hozza egy vargyasi tanár halálát, akinek a könyvtárát a Securitate elkobozta. Demény¹³¹ azonban sikerült elintézzze, hogy egy közkönyvtár tulajdonába kerüljön a hagyaték. A két gyereke nem örökölt semmit.

SZI: Abszurd ez az egész világ.”¹³²

A beszélgetésekből leszűrhető, hogy az erdélyiek tájékozottabbak a magyarországi közéletéről, a határokon túli ellenzéki magyarokról, mint a vendég magyar állampolgár. Olyan történeteket mondanak el egy külföldinek, amiről a hivatalos média hallgat. Az anyaországot felvállaltan képviselő Tiszatáj szerkesztőnek felróják az erdélyi szemmel elhibázott magyar külpolitikát, míg az megkérdőjelezi az erdélyi magyar társadalom nemzetként való működését. A lehallgatásokból értesülhet az állambiztonság, hogy az értelmiség egyik nyilvánosságra nem hozható vitatémája az, hogy lehete befolyása az értelmiséginek a politikai folyamatokra. A többségi véleményt Horváth Arany képviseli (aki egyébként megbízik a megyei fősze-kusban!), miszerint a kisebbség vezetői nincsenek abban a helyzetben,

¹³⁰ Gaál Gábor, eredeti neve Gál (Budapest, 1891 – Kolozsvár, 1954), baloldali szellemiségű közíró, kritikus, lapszerkesztő. A Tanácsköztársaság idején Lukács György munkatársa, bécsi és berlini emigráció után kap menedékjogot Kolozsváron. Neve egybeforr a *Korunk* folyóirat szerkesztésével. A háború után az *Utunk* első főszerkesztője. 1950-ben kizárják a román kommunista pártból, 1952-ben infarktust kap, munkaképtelenné válik haláláig.

¹³¹ Demény Lajos (Kisfülpös, 1926 – Bukarest, 2010) történész, felsőfokú tanulmányait Kolozsváron, Szverdlovszkban és Leningrádban végezte. Előbb a pártfőiskola tanára, majd az Akadémiai Könyvkiadó szerkesztője. 1964-től a Nicolae Iorga Történeti Intézet főkutatója, majd a nemzetiséggtörténeti részleg vezetője volt. Főleg a romániai népi felkelések történetével foglalkozott.

¹³² ACNSAS FI 262770/IV/67–74.

hogy fellépjenek a magyarság védelmében. Fábián Ernő Mindszentyt és Szoltsenyicint felhozva példának arra utal, hogy van másik út is, de az áldozatvállalással jár. Az értelmiség és a kommunista hatalom viszonyának dilemmáját is Fábián Ernő fejezi ki a legpontosabban, amikor megállapítja: „Ha tenni akarsz valamit, sosem rúghatsz labdába, mindig tartalék játékos maradsz.”

Nem lehet elmenni szó nélkül az alkohol állandó jelenléte mellett a dosszié ábrázolta történetekben. Ennek egyik oka az lehet, hogy a lehallgatott szövegek többsége vendégségek alkalmával hangzik el, illetve az informátori jelentések tényanyaga is rendszerint valamilyen ünnepélyes eseményhez kapcsolódik. Márpedig a közép-kelet-európai kultúrában a vendégség és ünnep egybekapcsolódik a poharazgatással. Mind a magyar, mind a román szereplők gyakran néznek a pohár fenekére. Másik ok feltehetően a tehetetlenség érzésének eluralkodása a romániai társadalomban, amire a közszereplők, akár lelkiifurdalásuk, akár frusztráltságuk semlegesítésére, fokozott alkoholfogyasztással reagáltak. De hozzájárulhatott az alkoholfogyasztás túlzásaihoz az is, hogy esetleges felelősségre vonás esetén a kritikus magatartást mentségként az ital számlájára lehet írni, ahogy azt a megyei párttitkár vádjára önigazolásként Szurkos István is felhozta.

1984. június 23-án reggel „Copilul” családostól külföldre utazik, és onnan már nem tér vissza. Svédországból, Jönköpingből ír a kórháznak, hogy állását betölthetik: kint maradásának okáról kérdezzék Ciortea Titus inspektort.¹³³ Ügyvédjének véleménye szerint, aki „Teleki” fedőnéven informátor, úgy vélik a városban, hogy esetleges bűnügyi felelősségre vonás elől disszidált. Az ügyvéd véleményét a Securitate szemében egy a külföldre utazást közvetlen megelőző lehallgatott beszélgetés is alátámaszthatja, amelyből kiderül, „Copilul” semmi szín alatt nem kívánt részt venni kolléganője tárgyalásán. Ahogy az is, hogy a doktornő hamar szabadulni fog. (Lásd fentebb.)

Disszidálása az öt tisztelők, szeretők körében minden bizonnyal illúzióromboló volt, ahogy az barátjának, Fábián Ernő tanárnak naplójából kiderül:

„1984.08.02. Nyugatra disszidált Szurkos Pista. Ezt nevezem igazi önleplezésnek. Addig szónokolt a Kárpát-kanyarról, helytállásról, kovásznai európaiságról, Németh László-i modellről, hogy fogta magát és a feladatok elől elszökött. Sohasem mulasztotta el az alaptalan vádaskodást, mondhatni mindenkit megalkuvással, ámulással vádolt és egyfolytában dicsekedett. Most pedig előttünk áll meztelenül a demagóg és a gyáva egy személyben.”¹³⁴

¹³³ Ciortea Titus kezdőbetűi (C.T.) megegyeznek annak a bizalminak a közlésével, aki azzal vádolja az orvost, hogy pár pohár elfogyasztása után mindig a magyarok sérelmeit tematizálja. Vö. 1981. május 12-én kelt, korábban idézett feljegyzéssel. Egy 1984. június 17-én lehallgatott, Tuzson Sándor Bukarestben élő volt kongói román nagykövettel részegen folytatott beszélgetés során elhangzik, hogy Szurkos meg fogja verni Ciortea Titust. A töredékek, nevezett Ciorteával mély feszültségekre utalnak.

¹³⁴ FÁBIÁN ERNŐ: Naplójegyzetek, 1980–1990. Kolozsvár, 2010. 72. p.

A kortárs vélemény mellett az utókor számára a dosszié más tanulságot is kínál. A román kommunista hatalom meghosszabbított keze, a Securitate a társadalom minden rétegét behálózta. A kompakt tömbben élő székelység körében is megtalálta azokat a gyenge pontokat, mind az egészségügyben, mind a tanügyben, mind a médiában, mind az egyházakban, amelyeken keresztül ellenőrizni tudta a közéletet. A magyarul jól beszélő, illetve magyar nemzetiségű tisztjei hűségesen teljesítették a bukaresti központ parancsait, hogy érvényre jusson a diktátor ún. homogenizáló politikája, ami a magyarság gyors asszimilációját célozta meg. Szerencsére, hogy célszemélyünk, dr. Szurkos István szavaival éljünk: „nem lehet egy nemzetet csak úgy lenyelni”.